

กระบวนการสร้างแบบความคิดว่าด้วยนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม

The Conceptualization on Legal Emotionalism

ทิฆัมพร รอดขันเมือง*

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Tikumporn Rodkhunmuang

School of Law, Mae Fah Luang University

วันที่รับบทความ 10 ตุลาคม 2565; วันแก้ไขบทความ -30 พฤศจิกายน 2565; วันที่ตอบรับบทความ 11 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

อารมณ์ (Emotions) เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นคู่ตรงข้ามกับเหตุผล (Reason) การศึกษาอารมณ์เริ่มกว้างขวางมากขึ้นโดยเฉพาะพัฒนาการในสาขาวิชาปรัชญาประยุกต์ ทั้งนี้ อารมณ์เป็นรากฐานที่สำคัญของการศึกษาจิตวิทยา และอารมณ์ได้รับการขยายฐานการศึกษามาสู่สังคมวิทยา ที่เรียกว่า สังคมวิทยาอารมณ์ (Sociology of emotion) มานุษยวิทยาอารมณ์ (Anthropology of emotion) และสาขาวิชารัฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอารมณ์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงเป็นสาเหตุให้การศึกษาอารมณ์ในทางสังคมศาสตร์ (Social science of emotion) มีความกว้างขวางอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การศึกษาอารมณ์ควบคู่การศึกษานิติศาสตร์ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะวาทะสำคัญที่สุดของการศึกษานิติศาสตร์คือการศึกษาศาสตร์ของกฎหมายที่ประกอบไปกระบวนการในการสร้างความเป็นเหตุเป็นผล (Rationalization) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการนิติบัญญัติ (Legisprudence) กระบวนการยุติธรรมอันเป็นกระบวนการที่เปรียบเสมือนตัวแทนแห่งเหตุและผลที่นำมาสู่ความยุติธรรมที่เที่ยงแท้

นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม (Legal emotionalism) เป็นการนำเสนอวิธีวิทยา (Methodology) หรือมุมมองอีกประการหนึ่งในการมองกฎหมายหรือนิติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงซึ่งโดนละเลยเพิกเฉยมาอย่างยาวนาน ทั้งที่อารมณ์ปรากฏอยู่ทั้งกระบวนการนิติบัญญัติ การบังคับใช้กฎหมาย กระบวนการ

* อาจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ที่อยู่: สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เลขที่ 333 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสุต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

E-mail: tikumporn.rod@mfu.ac.th

ยุคธรรมรวมถึงขั้นตอนของการพิจารณาพิพากษาคดี ดังนั้น การทำความเข้าใจกระบวนการสร้างแนวความคิดของอารมณ์ในแง่ของปรัชญา คุณค่าแห่งการศึกษาอารมณ์ ความหลากหลายของอารมณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ อิทธิพลของการศึกษาอารมณ์ในทางสังคมศาสตร์ กระบวนการในการขับเคลื่อนอารมณ์ในทางนิติปรัชญา พร้อมทั้งนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมได้พยายามเสนอคุณค่าจากการนำมมมองทางด้านอารมณ์มาผสมผสานกับนิติศึกษา การศึกษาอารมณ์ที่ผนวกรวมกับตัวบทกฎหมาย การศึกษาอารมณ์ในกระบวนการยุติธรรมตามหลักการประจักษ์นิยม การศึกษาอารมณ์ในกระบวนการทำงานของตุลาการ รวมถึงการศึกษาอารมณ์ในปรัชญาและการปฏิบัติการของกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้หยิบยืมมาจากวิธีวิทยาการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมพยายามนำเสนอเครื่องมือในการวิเคราะห์นิติศาสตร์ตามนักวิชาการตะวันตกคนสำคัญ เช่น Martha Craven Nussbaum เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้มุ่งมั่นต่อการศึกษาอารมณ์ในทางนิติปรัชญา อันนำมาสู่การพัฒนาเครื่องมือในการมองนิติศาสตร์รวมถึงการศึกษาอารมณ์ในกฎหมายระหว่างประเทศ นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมได้กลบปิดช่องว่างในการศึกษานิติศาสตร์กระแสหลักที่ยึดติดอยู่กับเหตุผลมาอย่างยาวนาน โดยนับรวมเอาความไร้เหตุผลหรือสิ่งที่เรียกว่าอารมณ์เข้ามาเป็นแกนกลางในการศึกษากฎหมาย และนำมาสู่ความยุติธรรมที่ครอบคลุมในมิติที่กว้างขวาง หลากหลายและรอบด้านมากขึ้น

คำสำคัญ: อารมณ์นิยม, กระบวนการสร้างความไร้เหตุผล, นิติศาสตร์

Abstract

Emotion is naturally indicated as a binary opposition to reason. The science of emotion is initiatively accepted as the first step of applied philosophy, however, the foundational studies concerning psychology have creatively been created and its extension into the sociology and anthropology, so-called sociology of emotion and anthropology of emotion, respectively, including political sciences and international relations. For this reason, the social science of emotion is widely expanding notwithstanding that emotion and legal studies are likely to be an impossibility of studies. Concretely, the law is truthfully and forcefully to be the science of rationalization, particularly, legisprudence, the criminal justice system that is seemingly to be a system of ultimate justice.

Legal emotionalism is inviting methodology or creative approaches to looking at the crucially existential world. But the law has long been ignoring and not counting emotional science into legal studies. Additionally, the appearance of emotion has been expressed in the legisprudence, its implementation, the criminal justice system, and also the judicial making process. Initially, the comprehensively understanding conceptualization of the philosophy of emotion, the influence of social studies of emotion, and the procedural movement of emotion in legal philosophy have creatively been investigated. Therefore, emotions and laws are increasingly pinpointing the value-added of the combination of emotion and legal science, the hybridizing emotional and legal textual analysis, the positive approach of the emotion and justice system, the emotion and the judiciary, and last but not least, the emotion and international legal studies by inviting methodology from the study of international relations.

Legal emotionalism is a crucial and creative tool for legal analysis from the westernized world academics, for example, Martha Craven Nussbaum. Importantly, she is focusing on the development of emotional legal philosophy and also her contribution to the current development of international legal philosophy and implementation. Moreover, legal emotionalism is fulfilling the knowledge gap in the mainstream of traditional legal studies that has inseparably been attached to the rationalization since its establishment of the law. So, legal emotionalism counts the irrationalization in the core of legal science, covers and widens the conceptualizing the justice from increasing angles.

Keywords: Emotionalism, Irrationalization, Legal Science

1. บทนำ

การศึกษานิติศาสตร์ (Legal studies) คือ การศึกษาตัวบทกฎหมายที่ปรากฏในประมวลกฎหมาย การบังคับใช้ รูปแบบการตีความ (Legal interpretation) การหาเหตุผลทางกฎหมายหรือที่เรียกว่า นิติตรรกศาสตร์ (Legal logics) ความพยายามศึกษาและฝึกหัดรูปแบบการเขียนบรรยายและพรรณนาถึงเหตุผลที่สมบูรณ์ที่จะทำให้กฎหมายนั้นนำมาซึ่งความยุติธรรม รวมทั้ง การทำให้การศึกษากฎหมายเป็นกระบวนการสร้างความเป็นเหตุเป็นผลที่เป็นไปตามข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอันนำมาสู่บทสรุปที่เรียกว่า คำพิพากษา นอกจากนี้ คำพิพากษาดังกล่าวนั้นยังอยู่นอกเหนือไปจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ความเป็นมนุษย์และอารมณ์ของมนุษย์ผู้ทำหน้าที่ใช้กฎหมายโดยตรง บทความชิ้นนี้จึงริเริ่มตั้งคำถามกับกระบวนการทางด้านความรู้สึกเล็ก ๆ ของมนุษย์คือ อารมณ์ ว่าควรจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใดในการบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทั้งมวล

อารมณ์เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความเป็นเหตุเป็นผล การศึกษาทางวิชาการนิติศาสตร์ยังคงติดอยู่กับการมองสิ่งต่าง ๆ แบบขัดตรงข้าม (Binary opposition) เช่น ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความผิดพลาด ความขาว ความดำ สูง ต่ำ เป็นต้น กระบวนการมองแบบขัดตรงข้ามเป็นการตกผลึกอย่างเข้มข้นในการศึกษานิติศาสตร์มาอย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากว่า การศึกษานิติศาสตร์เป็นการศึกษาเพื่อตัดสิน การให้คุณค่าต่อความถูกต้องและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์โดยใช้เหตุผลทางนิติศาสตร์หรือที่เรียกว่า นิติตรรกศาสตร์ แต่นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมไม่ได้มุ่งต่อการอธิบายและขยายความเกี่ยวกับนิติตรรกศาสตร์แต่อย่างใด นอกจากนี้ นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมพยายามนำเอาแก่นนิติศาสตร์เพื่อหลุดออกจากกับดักขัดตรงข้าม และเพิ่มพูนมูลค่าของการตัดสินอันนำไปสู่ความยุติธรรมอีกมุมหนึ่ง พร้อมทั้งก่อให้เกิดความยุติธรรมที่หลากหลายมากขึ้น

อารมณ์เป็นการศึกษาที่ไม่สามารถหากฎเกณฑ์มากำหนดได้ชัดเจนแต่อย่างใด การแสดงออกทางความรู้สึก การแสดงออกทางจิตหัวใจ และการแสดงออกทางอารมณ์ที่ดูเหมือนเพียงได้รับการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาในฐานะของการศึกษาจิตวิทยา เช่น การศึกษาของซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นนักวิชาการทางด้านจิตวิเคราะห์ที่พยายามกรุยทางทางฟงโดยการใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (Modern scientific methodology) ผ่านกระบวนการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านอารมณ์ด้วยระเบียบวิธีและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอารมณ์ข้างในของปัจเจกบุคคล ความพยายามในการควบคุมอารมณ์และการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการทางอารมณ์ หรือความต้องการทางเพศ การเปรียบเทียบของอารมณ์ศึกษาคือการเปรียบเทียบการเขียนเรื่องลามกอนาจารเป็นการแสดงออกทางอารมณ์¹ เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบทางวิชาการมากขึ้น

¹ Judy Garber and Kenneth A. Dodge, 'Domains of Emotion Regulation' in Judy Garber and Kenneth A. Dodge (eds), *The Development of Emotion Regulation and Dysregulation* (Cambridge University Press 1991)

การศึกษาทางด้านจิตวิเคราะห์ถือได้ว่าเป็นงานบุกเบิกอันนำมาสู่การศึกษาอารมณ์ในฐานะความเชี่ยวชาญทางด้านสังคมศาสตร์ เช่น การศึกษาวงศ์วานของอารมณ์ (Genealogies of emotions) อันเป็นการศึกษาอารมณ์ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบอบอารมณ์ของผู้คนในสังคมในยุคกลางจนถึงปลายสมัยใหม่² การศึกษาอิทธิพลของกลุ่มสตรีนิยมที่สัมพันธ์และส่งผลต่อการศึกษาอารมณ์³ การศึกษาเศรษฐศาสตร์แห่งอารมณ์ (The emotional economies) เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรและกลุ่มผู้ก่อการร้าย⁴ รวมถึงการสร้างขอบเขตเนื้อหาของอารมณ์ศึกษาเพื่อเชื่อมโยงกับความรัก เพศสภาวะ การอพยพย้ายถิ่น การทำสงคราม ภาวะหลังสงคราม (Postwar) และพื้นที่แห่งโลกดิจิทัล⁵ เป็นต้น

นอกจากนี้ การศึกษาอารมณ์ในเชิงปรัชญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาของ Martha Craven Nussbaum ที่ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างหลากหลายของอารมณ์ในแต่ละยุค ช่วงแรกของการศึกษาจะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาเชิงจริยศาสตร์ (Moral philosophy) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาและวรรณกรรม เนื้อหาและสาระสำคัญของประเด็นปัญหาทางจริยธรรม การสร้างองค์ความรู้และความสนใจในเชิงจริยธรรม (Ethical issue) รวมถึงการศึกษาบทบาทของอารมณ์ในการปลดปล่อยตัวตน (Deliberation) ทั้งนี้ การศึกษาจริยศาสตร์เป็นเหมือนจุดเริ่มต้นของการศึกษาความไร้เหตุผล (Irrational) และความคลุมเครือ (Imprecise)⁶ ตัวอย่างของการศึกษาอารมณ์ในเชิงจริยศาสตร์เพื่อมุ่งอธิบายเรื่องเล่าของความรักผ่านการทำงานของวงศ์วานของความรัก ความรักในบริบทความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคล รวมถึงกระบวนการสร้าง

² Ann Brooks, *Genealogies of Emotions, Intimacies, and Desire: Theories of Changes in Emotional Regimes from medieval Society to Late Modernity* (Routledge 2017) 15-31.

³ ibid 102-116.

⁴ Paula Loanide, *The Emotional Politics of Racism: How feelings Trump Facts in an Era of Color Blindness* (1st edn, Stanford Univ Press 2015) 27-54.

⁵ Maria Bjerg, “‘The Letter Said That My Wife Had Died’: Bigamy in Argentina in the Era of Mass Migration” in Marcelo J. Borges, Sonia Cancian, and Linda Reeder (eds), *Emotional Landscape: Love, Gender, and Migration* (University of Illinois Press 2021) 39-56; Linda Reeder, ‘The Emotions of War: Italian Emigrant Soldiers and Love of Country’ in Marcelo J. Borges, Sonia Cancian and Linda Reeder (eds), *Emotional Landscape: Love, Gender, and Migration* (University of Illinois Press 2021) 131-146; Alexander Freund, ‘Love, Sex, Feelings: Marriage and Transatlantic Migration in Postwar Germany’, in Marcelo J. Borges, Sonia Cancian and Linda Reeder (eds), *Emotional Landscape: Love, Gender, and Migration* (University of Illinois Press 2021) 184-200; Roberta Ricucci, “‘I Can Express My Feelings with Just a Tweet’: Language, Emotion, and the Digital Divide among Immigrant Families in Italy’ in Marcelo J. Borges, Sonia Cancian and Linda Reeder (eds), *Emotional Landscape: Love, Gender, and Migration* (University of Illinois Press 2021) 238-258.

⁶ Martha C. Nussbaum, *Love’s Knowledge: Essay on Philosophy and Literature* (Oxford University Press USA 1990) x-xi.

เสริมสิทธิในความโรแมนติกและรับรองปณิธานแบบเพลโต (Romantic rightness and Platonic aspiration) รวมทั้งการสั่งสมมมองความรักจากทัศนะทางจริยธรรม (Moral point of view)⁷ เป็นต้น

การศึกษาพัฒนาการของอารมณ์ในฐานะปรัชญาของ Martha Craven Nussbaum ปรากฏในงานชิ้นสำคัญ เช่น อารมณ์ความต้องการและความปรารถนาที่ปรากฏอยู่ในยุคเฮเลนนิสติก (Hellenistic age) ไม่ว่าจะเป็นความปรารถนา (Desire) ความอับอาย (Shame) ความโกรธ (Anger) ความรุนแรง (Aggression) ความทะเยอทะยาน (Passion)⁸ อารมณ์ทั้งหมดในการศึกษาตามกรอบแนวคิดในยุคเฮเลนนิสติกของ Martha Craven Nussbaum เป็นไปเพื่ออธิบายโครงสร้างความซับซ้อนของอารมณ์มนุษย์อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ นักปรัชญาด้านอารมณ์มีส่วนสำคัญมากที่จะต้องทำให้เกิดความกระจ่างชัดต่ออารมณ์ศึกษาที่สามารถปฏิบัติกับโลกใบนี้ได้อย่างไร

การศึกษาทางจริยศาสตร์ของ Martha Craven Nussbaum⁹ ได้ขยายไปสู่การศึกษาเรื่องความเปราะบางแห่งอารมณ์ของมนุษย์ โดยการอธิบายผ่านนักปรัชญาในสมัยกรีกโบราณ ทั้งนี้ ความโชคดี (Luck) เป็นศูนย์กลางของการศึกษาครั้งนี้ ความโชคดีนี้ตามความเข้าใจของนักคิดอย่างเพลโต (Plato) แอนติโกเน (Antigone) โพรทาโกรัส (Protagoras) งานเขียนชิ้นสำคัญของเพลโตอย่างอุดมรัฐ (The Republic) และอธิบายความบ้าคลั่ง (Madness) ผ่านความเข้าใจของโสเครตีส (Socrates) ว่าความบ้าคลั่งเป็นพลังอันสำคัญและเป็นทีไปที่มาของการขับเคลื่อนให้เกิดการยกเลิกและการต่อต้านบางอย่างขึ้นและกระบวนดังกล่าวนี้แตกต่างและส่งผลกระทบต่อความโชคดีอย่างไร นอกจากนี้แล้ว Martha Craven Nussbaum ได้อธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความน่าสงสาร (Pity) และความกลัว (Fear) ว่าเป็นองค์ประกอบที่ไร้เหตุผล (Irrational) และไร้ประโยชน์ (Useless) และมีลักษณะตรงกันข้ามกับความโชคดีอย่างสิ้นเชิง¹⁰

การศึกษาอารมณ์ในเชิงนิติปรัชญาของ Martha Craven Nussbaum ได้ตั้งคำถามที่สำคัญอย่างยิ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับอารมณ์ กล่าวคือ กฎหมายที่ปราศจากหรือไร้ซึ่งอารมณ์จะเป็นอย่างไร¹¹ บทบาทของกฎหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอารมณ์ อารมณ์ในฐานะเป็นส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานในทางสังคม ความน่าขยะแขยงกับกฎหมาย รวมถึงการโดนตัดออกจากสังคมโดยกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทหน้าที่และความรู้สึกของจำเลย หรือกระบวนการต่อสู้ในกระบวนการ

⁷ ibid 261-364.

⁸ Martha C. Nussbaum, *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics* (Princeton University Press 1994) 484-505.

⁹ Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics Tragedy and Philosophy* (Cambridge University Press 2001) 23-228.

¹⁰ ibid 378-394.

¹¹ Martha C. Nussbaum, *Hiding From Humanity: Disgust, Shame and the Law*. (Princeton University Press 2004) 5-12.

ยุติธรรมของคนรักเพศเดียวกัน มลทินและการติดตรึงไว้ซึ่งมลทินในสังคมอันเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกล้ออายในการมีชีวิตในสังคม และความอับอายจากกฎหมายที่นำไปสู่การฆ่าตัวตาย¹² เป็นต้น

การศึกษาอารมณ์ในกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาตัวบทหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรและทฤษฎีทางนิติศาสตร์ อารมณ์ในกระบวนการยุติธรรมดูเหมือนจะอยู่ในส่วนที่คลุมเครือและเป็นไปไม่ได้อย่างมากสำหรับการริเริ่มศึกษานิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม อย่างไรก็ตาม อารมณ์ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ หากพิจารณาในอีกมุมหนึ่งจะพบว่าระบบกฎหมายเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์เช่นกัน ในทางกลับกัน อารมณ์ได้ถูกละเลยและเพิกเฉยต่อการศึกษาในทางนิติศาสตร์ นักวิชาการทางด้านอารมณ์ศึกษามองว่าความพยายามในการทำความเข้าใจอารมณ์จะเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถสร้างความเที่ยงธรรมได้มากขึ้น และทำให้กระบวนการยุติธรรมทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น¹³ นอกจากนี้แล้ว งานของ Susan A. Bandes เรื่อง *The Passions of Law*¹⁴ เป็นงานศึกษาที่เป็นวิชาการและเป็นระบบที่สามารถพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในกฎหมายได้เสนอว่า อารมณ์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของวิชานิติศาสตร์ ตัวบทกฎหมาย ลายลักษณ์อักษร กระบวนการทางกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมและสำคัญที่สุดคืออารมณ์ส่งผลกระทบโดยตรงและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อเหตุผลที่ปรากฏในคำพิพากษา ถึงแม้อารมณ์จะดูเหมือนหนึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่ก็ปรากฏค่อนข้างชัดเจนว่าอารมณ์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กฎหมายสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น อารมณ์จึงแสดงบทบาทที่สำคัญในการตีความกฎหมายและส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อคำพิพากษา หากพิจารณาร่วมกันกับหลักการร่วมสมัยในการนำอารมณ์มาวิเคราะห์และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการพิพากษาคดี อารมณ์เปรียบเสมือนหนึ่งองค์ประกอบที่หนุนเสริมและสร้างสรรค์กระบวนการที่เรียกว่า พลวัตของการปฏิรูปกฎหมาย (*The dynamics of legal reform*)

งานศึกษาของ Kathryn D. Temple¹⁵ ได้ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่สามารถใช้กฎเกณฑ์ได้ประสบความสำเร็จนั้น (*Successfully-regulated society*) นั้นเกิดมาจากการที่มนุษย์มีความปรารถนา ความอยากและความเชื่อจากภายในว่าด้วยพฤติกรรมการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เท่าเทียมและเป็นธรรม จนกระทั่งกฎหมายได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานของสังคม เพราะว่าคนในสังคมเชื่ออย่างบริสุทธิ์ใจว่ากฎหมายจะนำมาสู่จุดหมายปลายทางแห่งความยุติธรรม พร้อมทั้งเชื่อว่าบุคคลที่มีอำนาจแห่งรัฐและมีอำนาจตามกฎหมายจะสามารถควบคุมพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมที่เป็นระเบียบอย่างจริงจัง

¹² ibid 19-217.

¹³ Susan A. Bandes, Jody Lyneé Madeira, Kathryn D. Temple and Emily K. White, 'Introduction' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar Publishing 2021) 1.

¹⁴ Susan A. Bandes, *The Passions of Law* (New York University Press 1999) 1-5.

¹⁵ Kathryn D. Temple, 'Why the law needs the history of emotions: William Blackstone, Agamben, and form-of-life' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar Publishing 2021) 421.

งานชิ้นสำคัญของนักนิติปรัชญาที่มีบทบาทสำคัญมากในการศึกษาอารมณ์ในทางกฎหมาย ได้พยายามขบคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของอารมณ์ โครงสร้างของกับระบบอารมณ์ที่ปรากฏในการศึกษานิติศาสตร์ อย่างเช่น ความรู้สึกผิด (Guilt) ความเมตตาและความปรานี (Mercy) ความยุติธรรม (Justice) ความสำนึกผิด (Remorse) ศักดิ์ศรี (Dignity) และความเป็นธรรม (Fairness) เป็นต้น นักคิดคนสำคัญที่พัฒนาแนวความคิดเหล่านี้ คือ Martha Craven Nussbaum ที่ได้ทำหน้าที่ผลิตงานเขียนทางวิชาการที่ทำความเข้าใจจากรากฐานทางปรัชญาของอารมณ์และอธิบายจากรากฐานที่มาทางปรัชญาโบราณในยุคเฮเลนนิสติก (Hellenistic period) เพื่อทำความเข้าใจต่อโครงสร้างและกระบวนการทำงานของอารมณ์มนุษย์ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอารมณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อการทำความเข้าใจกระบวนการยุติธรรมและความยุติธรรมอย่างไร¹⁶

นิติศาสตร์เป็นสาขาวิชาการที่ให้คุณค่ากับการประเมินสิ่งต่าง ๆ หรือการบังคับใช้กฎหมายผ่านระบบที่เรียกว่า เหตุผล กระบวนการยุติธรรมจะอ้างระบบเหตุผลที่จะนำมาสู่คุณค่าของชีวิต อิสรภาพ เสรีภาพและการมีอยู่ของระบบทรัพย์สินของมนุษย์ อารมณ์จะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญและตัดทอนออกไปจากระบบนิติศาสตร์เช่นว่า พร้อมทั้งอารมณ์จะนำมาสู่การไม่ได้รับการรับรองหรือการได้รับการยอมรับไว้เป็นคุณค่าหนึ่งของการพิจารณาตัดสินสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างทันที่ โดยการแอบอ้างว่าอารมณ์เหล่านี้เป็น อคติ ความไม่เกี่ยวข้อง ความไร้เหตุผล ความไร้ตรรกะ ความขาดแคลนทางปัญญาและความรุนแรงทางปัญญา เพื่อจะนำหลักฐานที่เกี่ยวข้อง และเป็นการลดทอนคุณค่าของพยานหลักฐานซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการพิจารณาคดี¹⁷ ดังนั้นการสอนเรื่องอารมณ์ศึกษาจึงเริ่มถูกนำไปสอนในโรงเรียนกฎหมาย หรือคณะนิติศาสตร์จำนวนหนึ่ง กระบวนการเริ่มสอนอารมณ์ศึกษาจึงได้รับความสนใจมากขึ้น¹⁸ และจากมุมมองทางจิตวิทยาพบว่า อารมณ์ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการตั้งคำถามทางกฎหมาย ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายด้วย¹⁹ ดังนั้นอารมณ์ศึกษาจะเป็นรากฐานที่สำคัญที่ทำให้เข้าใจกระบวนการยุติธรรมและความยุติธรรมได้ในทางหนึ่ง

2. อารมณ์ศึกษา

อารมณ์ศึกษาได้ขยายตัวจากวงการวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ไปสู่วงการสังคมศาสตร์ นักวิชาการได้นิยาม อารมณ์ ไว้ว่า “อารมณ์ คือ กระบวนการในการก่อตั้ง การดำรงอยู่ หรือการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก อารมณ์เป็นปรากฏการณ์ของการรับรู้ สภาวะของการ

¹⁶ Susan A. Bandes and others (n 13) 3.

¹⁷ ibid 5.

¹⁸ Senthoran Raj, ‘Teaching Feeling: Bringing Emotion into the Law School’ (2021) 55 The Law Teacher 128, 128-142. <<https://doi.org/10.1080/03069400.2020.1781456>> accessed 28 September 2022.

¹⁹ Brian H. Bornstein and Richard L. Weiner, ‘Emotion and the Law: A Field Whose Time Has Come’ in Brian H. Bornstein and Richard L. Weiner (eds), *Emotion and the Law: Psychological Perspectives* (Springer Science + Business Media 2010) 4.

กระตุ้นทางจิตวิทยา การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมและแนวโน้มของการกระทำ อารมณ์เป็นส่วนสำคัญที่ตอบสนองต่อระบบอวัยวะภายใน ในส่วนของสรีระทางชีววิทยา เช่น การตอบสนองต่อการทำงานของระบบประสาท (Nervous system) หรือระบบประสาทพาราซิมพาเทติกอันเป็นส่วนหนึ่งของระบบประสาทอัตโนมัติ (Parasympathetic nerve system) เป็นต้น”²⁰

นอกจากนี้ Carroll E. Izard และ Rogers Kobak ได้เสนอด้วยว่า อารมณ์เป็นกระบวนการที่ทำงานสัมพันธ์กันกับระบบประสาท (Neuro system) และประสบการณ์ภายใต้จิตสำนึก (Conscious-experimental level) ซึ่งการทำงานของระบบประสาทจะเกี่ยวข้องกับประสาทส่วนกลาง และฮอร์โมน (Hormones) และสารที่ทำหน้าที่สำคัญซึ่งส่งสัญญาณระหว่างระบบประสาท (Neurotransmitter) การแสดงออก อันได้แก่ การแสดงออกทางสีหน้า (Facial) เสียง (Vocal) ท่าทาง (Posture) และกริยาอาการ (Gestural) และส่วนประกอบในระดับจิตสำนึกอันมีองค์ประกอบของสภาวะอารมณ์และความรู้สึกเป็นสำคัญ (Emotional feeling states)²¹ เป็นต้น บทสรุปของนักจิตวิทยาโดยทั่วไป กล่าวคือ อารมณ์เป็นส่วนสำคัญที่ต้องได้รับการควบคุม²² พร้อมทั้งการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทางนิติเวชศาสตร์อันเนื่องมาจากอารมณ์ที่เรียกว่า ผลกระทบเชิงโปรแกรม (Informational effects) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ประการแรก โครงสร้างของความทรงจำ ประการที่สอง การอธิบายปัจจัยแทรกแซง และการประเมินผลกระทบเหล่านี้เอง ส่งผลต่อความผิดพลาดในการตัดสินหรือพิพากษาคดีลดน้อยลง กล่าวโดยสรุปง่าย ๆ คือ บุคคลที่มาเป็นพยานที่มาจากอารมณ์ที่ไม่ดีหรืออารมณ์เสียจะส่งผลต่อการพิจารณาคดีโดยตรง²³

ทั้งนี้ อารมณ์ หมายถึง การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม อันส่งผลกระทบต่อการประเมินคุณค่าด้วยปัญญาของความคาดหวังในปัจจุบันและประสบการณ์ในอดีต²⁴ อารมณ์มีความเป็นสากล อารมณ์สามารถแบ่งปัน และอารมณ์ยังเป็นที่ยอมรับในทุก ๆ วัฒนธรรม ทั้งนี้ อารมณ์เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น และอารมณ์เป็นสิ่งที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมได้ด้วย รวมถึง สังคมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่สามารถสร้างอารมณ์ร่วมให้เกิดร่วมกันในสังคมเช่นเดียวกัน²⁵ นอกจากนี้ มนุษย์เผชิญกับสถานการณ์ทางด้าน

²⁰ Judy Garber and Kenneth A. Dodge (n 2) 3-4.

²¹ Carroll E. Izard and Rogers R. Kobak, ‘Emotions System Functioning and Emotional Regulation’ in Judy Garber and Kenneth A. Dodge (eds), *The Development of Emotion Regulation and Dysregulation* (Cambridge University Press 1991) 303.

²² ibid 306.

²³ Joseph P. Forgas, ‘Affect in Legal and Forensic Settings: The Cognitive Benefits of Not Being Too Happy’ in Brian H. Bornstein and Richard L. Wiener (eds), *Emotion and the Law: Psychological Perspectives* (Springer Science + Business Media 2010) 16-39.

²⁴ Clara Eroukhmanoff and Bernardo Teles Fazendeiro, ‘Emotions and Time: Approaching Emotions Through a Fusion of Horizons’ in Maéva Clément and Eric Sangar (eds), *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn* (Palgrave MacMillan 2018) 260.

²⁵ Merridee L. Bailey and Kimberley-Joy Knight, ‘Writing Histories of Law and Emotion’ (2017) 38 The Journal of Legal History 117, 120. <<https://doi.org/10.1080/01440365.2017.1336889>> accessed 28 September 2022.

อารมณ์จำนวนมากซึ่งมีบริบทที่แตกต่างออกไปในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ทางกฎหมาย สถานการณ์ทางการเมือง เป็นต้น

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนด กฎเกณฑ์ทางอารมณ์ และเกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของระบบอารมณ์ (The regulation and socialization of the emotion system) อารมณ์เป็นหัวใจสำคัญของแรงผลักดันทางอารมณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวมนุษย์ การศึกษาอารมณ์จึงมีความสำคัญในฐานะของการควบคุมสิ่งอื่น ๆ และคนอื่น ๆ นอกจากนี้ การศึกษาอารมณ์ในฐานะของพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมยังคงมีการศึกษาอยู่อย่าง ค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายที่เป็นพันธะของอารมณ์ทางสังคม (The network of socio-emotional bonds) เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ²⁶ รวมถึงการนำอารมณ์ศึกษามา เป็นแกนกลางและเป็นหัวใจในการศึกษานิติศาสตร์

หากพิจารณาจากคำกล่าวของ อริสโตเติล (Aristotle) จะพบว่า อารมณ์เป็นส่วนที่ถูกผลักออกจาก กระบวนการทางเหตุผล เนื่องจากความเข้าใจของอริสโตเติลในประเด็นเรื่องนิยามความหมายของกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายคือเหตุผลที่ปราศจากอารมณ์ (Law is reason free from emotion) ตัวอย่างเช่น ผู้พิพากษา คณะผู้พิพากษา ตุลาการและคณะลูกขุน คือ กลุ่มคนที่เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีเหตุผล สามารถคิด เกี่ยวกับผลประโยชน์ได้เสียที่เกิดขึ้นในการเขียนคำพิพากษาจากการพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล²⁷ อย่างไรก็ตาม อารมณ์สามารถมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการสืบพยานและส่งผลต่อคำพิพากษาในที่สุด เช่น ความโกรธแค้นที่เกิดจากการฆ่าคนตาย อันถือได้ว่ามีโทษหนักและอารมณ์ต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องหรือหยั่งเหิงกับคดีจะส่งผลโดย ต่อการนำไปสู่การลงโทษสูงสุด หรือโทษประหารชีวิตได้ โดยสรุปแล้วในกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถปฏิเสธ ได้เลยว่าอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมหรือกระบวนการยุติธรรมได้เมื่อไร ทำให้จึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับ อารมณ์เกี่ยวข้องอย่างไร และอารมณ์ที่เกี่ยวข้องนั้นเกี่ยวกับใครบ้าง ทั้งนี้ กระบวนการทำงานของอารมณ์ใน กระบวนการยุติธรรมจะส่งผลต่อการพิพากษาคดีเมื่อไรสามารถพิจารณาได้ค่อนข้างยากพอสมควร

การศึกษาอารมณ์ในทางสังคม คือ การศึกษาความรู้สึกของปัจเจกบุคคลที่รวมกันมาเข้าเป็นกลุ่มก้อน โดยสรุปแล้ว นักวิจัยอารมณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเชื่อร่วมกันว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในบริบท ทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม อารมณ์เป็นสิ่งที่ยากจะอธิบาย และยากในการนำไปปฏิบัติ รวมถึง ความยุ่งยากในการสร้างเครื่องมือมาชี้วัดและวิเคราะห์ สุดท้ายอารมณ์กลายเป็นสิ่งที่ยากที่สุดในการแยก ออกเป็นหน่วยในการวิเคราะห์หรือหน่วยในการศึกษาแบบโดด ๆ แยกออกจากปัจจัยอื่น ๆ²⁸ นอกจากนี้ อารมณ์วิทยาทางสังคม (Social emotionology) คือ อารมณ์พื้นฐานในทางสังคม กระบวนการทางสังคมที่

²⁶ Carroll E. Izard and Rogers R. Kobak (n 21) 314-319.

²⁷ Brian H. Bornstein and Richard L. Weiner (n 19) 2.

²⁸ Maéva Clément and Eric Sangar, 'Introduction: Methodological Challenges and Opportunities for the Study of Emotions' in Maéva Clément and Eric Sangar (eds), *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn* (Palgrave MacMillan 2018) 6-7.

ส่งผลต่ออารมณ์วิทยา รวมทั้งกระบวนการที่วัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อการแสดงอารมณ์ของผู้คนและปัจเจกชนในสังคม²⁹

อารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษามากที่สุด หากพิจารณาความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ความสำนึกผิด หรือความเสียใจอย่างมากต่อการกระทำผิดที่ได้กระทำไป (Remorse) การศึกษาความสำนึกผิดเริ่มจากการถามคำถามอันสำคัญคือ เขารู้สึกผิดกับสิ่งที่เขาทำลงไปหรือไม่ การสังเกตที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสำนึกผิดจึงเริ่มด้วยระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจต่อกระบวนการหลังการทำความผิดและปรากฏการณ์ทางสังคมที่ตามมาในเรื่องของการสำนึกผิด และการสำนึกผิดไม่สามารถพิจารณาอย่างโดด ๆ ได้เลย ต้องพิจารณาร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เช่น จริยศาสตร์ จิตวิทยา อาชญาวิทยา และสังคมวิทยา ซึ่งจะแสดงผลการพิสูจน์ที่มีความแม่นยำมากกว่าการศึกษาเพียงความหมายและผลกระทบในเชิงอาชญาวิทยาเพียงอย่างเดียว³⁰

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเรื่องความสำนึกผิด พบว่า กระบวนการทางตุลาการหรือกระบวนการในทัณฑสถานได้ใช้แนวทางการศึกษาเรื่องการสำนึกผิดนั้น มีเป้าหมายเพื่อสร้างชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังความสำนึกผิดขึ้นมา อันได้แก่ การสร้างความรับผิดชอบโดยคิดจากฐานความผิดและการลงโทษ สถานการณ์ที่จะสร้างความสำนึกผิดที่มากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจากผู้ที่กระทำความผิดซ้ำหากสามารถลดภาวะการกระทำความผิดนั้นได้ โดยแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่แท้จริงที่จะกลับมาปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงตนเองต้องได้รับการพิจารณาควบคู่ไปด้วย³¹ ดังนั้น ความสำนึกผิดจึงเป็นส่วนสำคัญที่นำมาพิจารณาในการกฎเกณฑ์และหลักการในสังคมอีกครั้ง เช่น กรณีของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว³² เป็นต้น

หากพิจารณาถึงการทำลายล้างเผ่าพันธุ์แล้ว จะพบว่า อารมณ์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนและทำให้เกิดการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ ได้แก่ ความโกรธเกรี้ยว (Hot anger) และเพิ่มระดับความรุนแรงของความโกรธให้เป็นความโกรธในระดับชุมชน และกลายเป็นความโกรธร่วมกันในระดับที่เรียกว่า ความโกรธสาธารณะ และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้กระทำผ่านกระบวนการตุลาการของเยอรมันและความคิดเห็นของผู้พิพากษา³³ และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ (Homicide) ในที่สุด

นอกจากนี้ นักวิชาการทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้ให้นิยามคำว่า อารมณ์ ไว้คือ “ภาวะที่ข้างในที่ปัจเจกบุคคลอธิบายถึงความรู้สึกและความรู้สึกเหล่านั้น มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสภาวะ

²⁹ Clara Eroukmanoff and Bernardo Teles Fazendeiro (n 24) 260.

³⁰ Richard Weisman, *Showing Remorse: Law and the Social Control of Emotion* (1st edn, Routledge 2014) 1-3.

³¹ *ibid* 27-39.

³² *ibid* 129-133.

³³ Susanne Pohl-Zucker, ‘Hot Anger and Just Indignation: Justificatory Strategies in Early Modern German Homicide Trials’ in Kate Gilbert and Stephen D. White (eds), *Emotion, Violence, Vengeance, and Law in the Middle Ages: Essays in Honor of William Ian Miller* (Brill 2018) 25-46.

รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพ การรับรู้ พฤติกรรม นอกจากนี้แล้ว ผลกระทบและอารมณ์สามารถเป็นเงื่อนไขที่สำคัญและสร้างผลกระทบต่อการสร้างกรอบแนวความคิดเพื่อประเมินคุณค่าทางอารมณ์ของสังคมโลกได้ด้วย” ข้อท้าทายเชิงวิวิธวิทยาในการศึกษาอารมณ์กับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รูปแบบขององค์ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์ที่นักวิจัยต้องการผลิตขึ้นมา การพัฒนาองค์ความรู้ในฐานะขององค์ความรู้จากภายใน การปรับเปลี่ยนวิธีและจารีตการศึกษา รวมถึงการหยิบยืมวิวิธวิทยาจากสาขาวิชาอื่น ๆ หรือการปรับการศึกษาวิจัยเป็นแบบสหสาขาวิชา การนิยามเชิงปฏิบัติการของอารมณ์ศึกษาจากปรากฏการณ์ทางอารมณ์ไปสู่การสร้างกรอบแนวความคิดทางการวิจัย การกำหนดขนาดของเนื้อหาในการวิจัย รวมถึงขอบเขตของการวิจัยด้านอารมณ์ศึกษาและความอ่อนไหวทางอารมณ์ (Emotional sensitivity)³⁴ ถึงแม้ กรอบแนวความคิดดั้งเดิมที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์อารมณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยาก เพราะว่าประเด็นที่มีความอ่อนไหวซึ่งตรงกันข้ามกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักที่เน้นการศึกษาความมั่นคง นักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้สร้างเครื่องมือในการทำวิจัยขึ้นมาเพื่อนำเสนอทางเลือกอื่น ๆ เพื่อเพิ่มทฤษฎีและวิวิธวิทยาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันได้แก่ สำนักประจักษ์นิยม สำนักการตีความจารีตการปฏิบัติที่ผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นต้น และนำเครื่องมือดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์ จะพบว่า อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากปัจเจกชนและอารมณ์รวมหมู่ มีส่วนสำคัญอันส่งผลกระทบต่อการกระทำทางการเมืองและรวมถึงการกระทำทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างยิ่ง³⁵

กระบวนการในการหยิบยืมวิวิธวิทยาจากสาขาวิชาอื่น ๆ เป็นอีกความพยายามในทางวิชาการอีกรูปแบบหนึ่ง อันสามารถนำมาปรับใช้ในสาขาวิชาที่มีความตื่นตัวในการวิเคราะห์ การเลือกหน่วยในการวิเคราะห์ และการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ พร้อมทั้งแก้ไขจุดบกพร่องต่อวิวิธวิทยาแบบเก่าๆ ที่มีความตึงตันในทางวิชาการ ดังนั้น การหยิบยืมวิวิธวิทยาจากสาขาวิชาอื่น ๆ อาจเป็นหนทางที่จะนำมาซึ่งทางออกจากความมืดมนและความอึดอัดของสาขาวิชานั้น ๆ เฉกเช่นที่สาขาวิชานิติศาสตร์กำลังเผชิญอยู่ วิวิธวิทยาที่สาขาวิชาอื่น ๆ ได้คิดค้นและทดลองใช้อันมีความน่าสนใจในการหยิบยืมมาทดลองศึกษา เช่น ทศนวิเคราะห์หรือการวิเคราะห์เชิงทัศนภาพ (Visual analysis) ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) การวิเคราะห์ในบริบทเชิงสังคมประวัติศาสตร์ (Historical-Sociological Analysis) การใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์จิตวิทยา (Psychoanalysis) การผสมผสานอารมณ์ (Mixed emotions) หรือการใช้อารมณ์สาธารณะ (Public moods) เป็นต้น³⁶ ทั้งนี้ วิวิธวิทยาเฉพาะที่ใช้ในการศึกษาอารมณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันได้แก่ การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาของปรากฏการณ์วิทยา (Psychoanalytical phenomenology) การตีความทางรัฐศาสตร์ (Interpretative political science) การวิเคราะห์อัตชีวประวัติ (Biographical analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ (Comparative content analysis) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant

³⁴ Maéva Clément and Eric Sangar (n 28) 8.

³⁵ ibid 16.

³⁶ ibid 8-10.

observation)ชาติพันธุ์วรรณาอัตโนมิติ (Autoethnography) การวิเคราะห์การสัมภาษณ์ (Interview analysis) วาทกรรมวิเคราะห์ของฟูโกต์ (Foucauldian discourse analysis) สังคมวิทยาของประวัติศาสตร์ (Historical sociology) การวิเคราะห์เรื่องเล่าผ่านความช่วยเหลือทางคอมพิวเตอร์ (Computer-assisted narrative analysis) การวิเคราะห์หลายรูปแบบ (Multimodal analysis) การวิเคราะห์เชิงทัศน (Visual analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรมทางอารมณ์ (Emotional discourse analysis) วิธีวิทยาเหล่านี้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตัวบทกฎหมายและวิชานิติศาสตร์ได้อย่างรอบด้านพอสมควร

เมื่อผนวกรวมวิธีวิทยาจากสาขาวิชาอื่น ๆ รวมกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการศึกษาในฐานะของอารมณ์ศึกษา พบว่า มีอารมณ์อีกจำนวนมากที่ควรได้รับการยกขึ้นมาเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ อันได้แก่ ความรู้สึกผิด (Guilt) ความเข้าอกเข้าใจ (Empathy) ความโหม่น (Depression) ความยินดี (Pleasure) ความสุข (Enjoyment) ความโกรธ (Anger) ความหลงใหล (Passion) ความเวทนา (Compassion) ความสุขุม (Discreetly)³⁷ ความอับอาย (Shameful) ความเห็นแก่ตัว (Selfish) ความเศร้าสลด (Grief) ความน่าสงสาร (Pity) หนีหนี (Fleeing) ความแค้น (Resentment) ความผันแปร (Range) ความอาฆาต (Vengeance) ความเข้มงวดกวดขัน (Austerity) ความพยาบาท (Mercy) และความก้าวร้าว (Offensive)³⁸ ความกล้าหาญ (Courageous) ความไว้วางใจ (Trust) สมรรถนะ (Empathy) ความสิ้นหวัง (Hopelessness) ความหวาดผวา (Horror) ความพึงพอใจ (Satisfaction) การยกย่องสรรเสริญ (Praise) การปลอบโยน (Condolence)³⁹ เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาอารมณ์อันมีรากฐานการศึกษาแนววิทยาศาสตร์ของจิตและวิทยาศาสตร์ทางกฎหมายอันส่งผลต่อแนวทางในการศึกษาอารมณ์ในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ การศึกษาอารมณ์ในลักษณะของสหสาขาวิชา (Multidisciplinary approaches) ซึ่งหมายความว่า ความหลากหลายของสาขาวิชาที่มาเกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่ว่าจะเป็น จิตวิทยา กฎหมาย ชีววิทยาที่ต้องอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ในการหาผลการทดลอง สรุปแล้ว การศึกษาบทบาทของอารมณ์ศึกษาไม่สามารถที่จะสร้างคำอธิบายได้ด้วยนักวิจัยเพียงคนเดียว หากแต่ต้องพึ่งพานักวิจัยที่ได้รับการฝึกฝนและมีความเข้าใจมากกว่าหนึ่งสาขาวิชาเข้ามาทำวิจัยเกี่ยวกับอารมณ์⁴⁰ การนำเอาอารมณ์และวิธีวิทยาต่าง ๆ เข้ามาเป็นฐานในการวิเคราะห์และศึกษานิติศาสตร์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

³⁷ Carroll E. Izard and Rogers R. Kobak (n 21) 303.

³⁸ Gabi Schlag, 'Moving Images and the Politics of Pity: A Multilevel Approach to the Interpretation of Images and Emotions' in Maéva Clément and Eric Sangar (eds), *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn* (Palgrave MacMillan 2018) 216-244.

³⁹ ibid 256-272.

⁴⁰ Brian H. Bornstein and Richard L. Weiner (n 19) 5-6.

3. คุณค่าของอารมณ์ในนิติศึกษา

นักวิชาการกฎหมายสมัยใหม่และนักประวัติศาสตร์กฎหมายได้ริเริ่มตั้งคำถามที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการทางอารมณ์และกฎหมาย เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างนิติศาสตร์ร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์แห่งความรู้ (Cognitive science) สังคมศาสตร์ (Social science) และมนุษยศึกษา (Human science) เป็นต้น การพยายามสร้างคุณค่าและอารมณ์ในวิชานิติศึกษาเป็นประกอบสร้างองค์ความรู้แบบสหสาขาวิชาขึ้นในวงการนิติศึกษา ทั้งนี้ นักวิชาการนิติศาสตร์กลุ่มแรกที่เริ่มทำการศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิติศึกษาและอารมณ์ศึกษาผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์ การสร้างข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์กฎหมายอันมีอารมณ์ เหตุผลและกฎหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างข้อโต้แย้ง รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าอารมณ์ทำงานอย่างไร อารมณ์ทำหน้าที่เพิ่มพูนความเข้าใจต่อคุณค่าทางกฎหมายอย่างไร อารมณ์ลดทอนคุณค่าทางกฎหมายอย่างไร อารมณ์ทำงานอย่างไรในกระบวนการทางกฎหมาย และสุดท้ายอารมณ์ทำงานอย่างไรในกระบวนการตัดสินพิจารณาคดี⁴¹ และรูปแบบความสัมพันธ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ชนิดใหม่ขึ้น เรียกว่า ประวัติศาสตร์แห่งอารมณ์ในนิติศึกษา

เมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ของการศึกษาอารมณ์ที่ปรากฏในกฎหมายจะพบว่า งานศึกษาของ Kathryn D. Temple เรื่อง *Loving Justice: Legal Emotions in William Blackstone's England*⁴² ได้ชี้ให้เห็น ความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์และกฎหมายในห้วงเวลาประวัติศาสตร์ของอังกฤษ อันได้แก่ ความปรารถนาที่ปรากฏในกฎหมายครอบครัว ความรู้สึกแปลกประหลาดที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะทรัพย์ของความอับอายที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายหมิ่นประมาท ความรุนแรงและความหวาดกลัวที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะอาญา อารมณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นทั้งคุณค่าของอารมณ์ต่อการศึกษากฎหมายของประเทศอังกฤษอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งมีการอธิบายรากที่มาทางประวัติศาสตร์ของอารมณ์เหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติทางกฎหมายด้วย ถึงแม้ในที่สุดแล้ว จะนำมาสู่บทสรุปที่เรียกได้ว่าเป็นความไร้ตรรกะในทางนิติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม รูปแบบของอารมณ์เหล่านี้ได้กำหนดสิ่งที่ Giorgio Agamben เรียกว่า รูปแบบแห่งชีวิต (Form-of-life) อันเกิดมาจากการผสมผสานระหว่างอารมณ์ตามธรรมชาติ ร่างกายทางชีววิทยาของมนุษย์และการรับรู้ทางกฎหมายอันเป็นส่วนผสมที่สมบูรณ์แบบในการกำหนดรูปแบบชีวิตของปัจเจกชนที่เชื่อมโยงกับสังคม⁴³ รวมถึง

⁴¹ Merridee L. Bailey and Kimberly-Joy Knight, 'Writing Histories of Law and Emotion' (2017) 38 The Journal of Legal History 117, 117-118. <<https://doi.org/10.1080/01440365.2017.1336889>> accessed 28 September 2022.

⁴² Kathryn D. Temple, *Loving Justice: Legal Emotions in William Blackstone's England* (New York University Press 2019) 4-35.

⁴³ Kathryn D. Temple (n 15) 424.

การศึกษาประวัติศาสตร์ของอารมณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ได้รับการศึกษาเอาไว้ในศตวรรษที่ 18⁴⁴ เป็นต้น

เมื่อพิจารณามาตรฐานของกฎหมายผ่านอารมณ์ศึกษานั้นจะพบว่า “กฎหมายมีสองมาตรฐาน” สามารถอธิบายได้ผ่านมุมมองของนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม คือ การมีสองมาตรฐานในการปฏิบัติต่ออารมณ์ในทางกฎหมาย ประการที่หนึ่ง การที่กฎหมายอธิบายอย่างชัดเจนว่าได้ให้ความชอบธรรมในการนำอารมณ์มาเป็นส่วนสำคัญในการปรับใช้หรือตีความตัวบทกฎหมาย ประการที่สอง กฎหมายปฏิเสธอารมณ์ที่เกี่ยวข้องและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำเอาอารมณ์ในการพิจารณาพิพากษาคดี ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อันได้แก่ อาชญากรรมการสร้างความเกลียดชัง (Hate crimes) และ อาชญากรรมแห่งความหลงใหล (Crimes of passion) หรือรางวัลสำหรับความเสียหายทางด้านจิตใจ (Awarding emotional damage) ความทุกข์ทรมานทางด้านจิตใจ (Mental suffering) และความรับผิดชอบข้อหาดังกล่าวข้างต้นนำมาสู่บทลงโทษทางกฎหมายที่ตามมาไม่ว่าจะเป็นค่าชดเชยความเสียหาย หรือการลงโทษอย่างหนัก เป็นต้น⁴⁵ ผลที่ปรากฏในบทลงโทษล้วนสะท้อนให้เห็นลำดับความรุนแรงของอารมณ์ที่มีส่วนสำคัญในการพิจารณาคดีด้วยทางหนึ่ง

คำถามที่สำคัญของ Martha Craven Nussbaum ต่อการศึกษาปรัชญาของอารมณ์ทางนิติศาสตร์ กล่าวคือ กฎหมายจะดำรงอยู่อย่างไรหากกฎหมายปราศจากอารมณ์ความรู้สึก โดย Martha Craven Nussbaum ได้เสนอวิธีสำหรับการทำความเข้าใจหลักการดั้งเดิมของนิติศาสตร์และการศึกษากฎหมาย คือ อารมณ์เป็นสิ่งที่ไร้เหตุผลอย่างถึงที่สุดและเป็นไปไม่ได้เลยที่จะนำเอาอารมณ์มาร่วมพิจารณาในการสร้างกฎเกณฑ์ใดกฎเกณฑ์หนึ่งขึ้นในสังคม เพราะว่ากฎหมายเกิดขึ้นมาจากกระบวนการในการสร้างเหตุผลไม่ได้มาจากความรู้สึก อย่างไรก็ตาม การพยายามนำเอาอารมณ์มาสร้างคำอธิบายในทางนิติศาสตร์ เกิดขึ้นมาเนื่องจากอารมณ์เป็นจุดอ่อนหรือส่วนสำคัญที่แสดงออกถึงความอ่อนแอของมนุษย์ และความอ่อนแอเหล่านี้ที่ส่งผลก่อให้เกิดการละเมิดต่อกฎหมายและการก่ออาชญากรรมขึ้น เช่น ความกลัวเกิดจากการจดจำลักษณะบางอย่างที่ประกอบไปด้วยความเลวร้าย⁴⁶ เป็นต้น

อารมณ์ในการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นสิ่งที่ได้รับการละเลยเพิกเฉยเสมอมา แต่งานศึกษาของ Susan A. Bandes ได้ชี้ให้เห็นความใกล้ชิดอย่างสนิทแนบแน่นของอารมณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา พร้อมทั้งเสนอว่าบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเองที่ส่งผลและมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ในการสร้างและการกำหนดความคาดหวังในทางอารมณ์ อย่างน้อยก็เป็นการลงโทษที่จะได้รับกฎหมายอาญา เช่น อารมณ์โกรธที่ส่งผลอันเกิดจากการกระทำของจำเลยหรือความ

⁴⁴ Amy Milka and David Lemmings, ‘Lawyerization, Providence, and Emotion in the Eighteenth-Century Criminal Trial’ in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar Publishing 2021) 374-390. <<https://doi.org/10.4337/9781788119085.00039>> accessed 28 September 2022.

⁴⁵ Brian H. Bornstein and Richard L. Wiener, ‘Introduction to the Special Issue on Emotion in Legal Judgment and Decision Making’ (2006) 30 *Law, Human and Behavior* 115, 115-118.

⁴⁶ Martha C. Nussbaum (n 11) 6-7.

โกรธที่เกิดจากการกระทำของเหยื่อในคดีอาญาเอง เป็นต้น⁴⁷ นอกจากนี้ อารมณ์ที่ปรากฏในหลักฐานที่มีรูปภาพ มีเสียง มีการเคลื่อนไหว (Visual evidence)⁴⁸ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนอย่างยิ่งที่อารมณ์ส่งผลกระทบต่อหรือมีอิทธิพลต่อการพิจารณาพิพากษาคดี

ข้อท้าทายที่เกิดขึ้นเนื่องจากความพยายามของนักนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม คือ ความท้าทายที่มีต่อความคิดในรูปแบบจารีตนิยมที่ติดกับดักอยู่ที่ความเป็นเหตุผลนิยม (Rationalism) ความพยายามในการสร้างความตระหนักรู้เรื่องอารมณ์ให้กับนักนิติศาสตร์แนวจารีตนิยม โดยพยายามสร้างความเชื่อมโยงผ่านหลักฐานเชิงประจักษ์ระหว่างพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตวิทยา และความก้าวหน้าของสังคมศาสตร์ทางด้านอารมณ์ เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า การนำเอาคุณค่าของอารมณ์มาร่วมพิจารณาอย่างเป็นระบบและมีความเป็นมาตรฐานทางวิชาการ อารมณ์อาจจะทำหน้าที่เพิ่มคุณค่าของการสร้างมาตรฐานของเหตุผลในรูปแบบหนึ่ง พร้อมทั้งเผยให้เห็นข้อจำกัดของระบบคิดแบบเหตุผลนิยมและการนำการวิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ทางอารมณ์มาร่วมกันวิเคราะห์ด้วย⁴⁹ ดังนั้น การพิจารณาอารมณ์ร่วมด้วยเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนและเพิ่มพูนความเข้าใจต่อประสบการณ์ของมนุษย์ที่มากขึ้น และหนุนเสริมให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีมูลค่าและคุณค่ามากกว่าที่เป็นอยู่

อารมณ์ต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการศึกษานิติศาสตร์ โดยเฉพาะต่อการพิจารณากระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการบังคับใช้กฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา อันได้แก่ อารมณ์โกรธ (Anger)⁵⁰ อารมณ์ขยะแขยง (Disgust)⁵¹ ความกลัวและความโกรธแค้น (Fear and resentment)⁵² ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy)⁵³ อารมณ์เหล่านี้ได้รับการศึกษาอย่างเชื่อมโยงเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับนิติศาสตร์อย่างสนิทแนบแน่น

⁴⁷ Susan A. Bandes and others (n 13) 5-6.

⁴⁸ Neal Feigenson, 'Emotional Dimension of Visual Evidence' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 312-326.
<<https://doi.org/10.4337/9781788119085.00034>> accessed 29 September 2022.

⁴⁹ Susan A. Bandes and others (n 13) 10.

⁵⁰ Amia Srinivasan, 'The Aptness of Anger' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 119-123.

⁵¹ Carlton Patrick, 'When Souls Shudder: A Brief History of Disgust and Law' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 80-93.

⁵² Nicole Mansfield Wright, 'Copping an Attitude: Slang and the Neglected Racial History of Fear and Resentment Toward Law Enforcement and Legal Authority' in Susan A. Bandes, (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 391-406.

⁵³ Susan A. Bandes, 'Empathy, Narrative, and Victim Impact Assessments' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 514-533.

กระบวนการให้คุณค่ากับอารมณ์ศึกษาในวงวิชาการนิติศาสตร์อันมีหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายไปที่กฎหมายอาญา วิธีพิจารณาความอาญาและกระบวนการยุติธรรม อารมณ์ต่าง ๆ มีการปะทะสังสรรค์และการปฏิสัมพันธ์อย่างชัดเจน นับตั้งแต่สถานที่เกิดเหตุ การสืบสวนสอบสวน กระบวนการในชั้นตำรวจ การดำเนินการในชั้นอัยการ และในชั้นพิจารณาคดีในศาล ล้วนสะท้อนความรุนแรงในเชิงอารมณ์ในคดีอาญาที่มีความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดี สถานที่เกิดเหตุและสถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการ โทษทางอาญาและการผลิตซ้ำของหลักฐานหลาย ๆ รอบได้เช่นเดียวกัน หากมาย้อนพินิจอีกครั้งในกระบวนการขับเคลื่อนในเชิงปรัชญาเพื่อสะท้อนไปสู่การนำอารมณ์มาเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาเกี่ยวข้องกับกฎหมายอื่น ๆ ศาสตร์ทางด้านนิติปรัชญาจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการร่วมพินิจมุมมองเหล่านั้น

4. ขบวนการขับเคลื่อนอารมณ์ในทางนิติปรัชญา

นิติปรัชญาเป็นสาขาวิชาย่อยสาขาแรกในสาขาวิชานิติศาสตร์ที่ทำงานอย่างเข้มข้น เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์และคลี่คลายให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับการศึกษานิติศาสตร์ และกระบวนการในทางนิติปรัชญาแสดงให้เห็นถึงขั้นตอน และการพยายามตั้งคำถามต่อการรับรู้ การสร้างความรู้และความเข้าใจของนักวิชาการนิติศาสตร์อันมีต่อการพัฒนาการของอารมณ์ศึกษา ว่ามีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงมากน้อยเพียงใด พร้อมทั้งได้ริเริ่มสร้างประเด็นข้อถกเถียงว่าด้วยการนำเข้าและการปรับใช้อารมณ์ศึกษามาสร้างหรือเพิ่มมูลค่าให้ต่อวงการวิชาการนิติศาสตร์อย่างไร

นักนิติปรัชญาจึงเป็นกลุ่มนักวิชาการทางนิติศาสตร์กลุ่มแรกที่ทำให้ความสนใจในการนำเอาอารมณ์มาร่วมพิจารณาในการศึกษานิติศาสตร์อย่างเป็นระบบ ข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นในการศึกษานิติศาสตร์กับอารมณ์ถือได้ว่าเป็นการสร้างพื้นที่ในการศึกษาขึ้นมาใหม่พอสมควร ดังนั้นในช่วงแรกของการศึกษาอารมณ์ในพื้นที่ทางนิติตรรกศาสตร์ไม่เปิดพื้นที่ให้การถกเถียงในเรื่องของอารมณ์ เพราะความเข้าใจของนักกฎหมายส่วนใหญ่เข้าใจว่า การศึกษานิติศาสตร์เป็นการศึกษาในเชิงเหตุผลและกระบวนการในการให้เหตุผล ดังนั้น พื้นที่ของอารมณ์จึงถูกจำกัดลง นอกจากนี้ เหตุผลและอารมณ์ในทางปรัชญายังได้รับการมองแบบเป็นคู่ตรงกันข้ามเสมอมา และการมองแบบคู่ตรงกันข้ามนี้เองทำให้การมองออกจากความเป็นมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นกลุ่มคนที่ประกอบไปด้วยเหตุผลและอารมณ์ควบคู่กันไป นอกจากนี้ การศึกษานิติศาสตร์ยังคงยอมรับเฉพาะกระบวนการสร้างเหตุผลในทางการพิจารณาคดี และจัดการนำเอาอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมาย ซึ่งในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทางออกที่เหมาะสมสำหรับนักนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยม คือการนับเอาอารมณ์มาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานิติศาสตร์⁵⁴

การตั้งคำถามทางกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์อันถือได้ว่าเป็นคำถามในเชิงญาณวิทยาที่ยากที่จะหาคำตอบได้ หรือคำตอบที่ได้เป็นแค่ความว่างเปล่าเท่านั้น หากคำถามในเชิงญาณวิทยาทางกฎหมายที่

⁵⁴ Terry A. Maroney, 'Lay Conceptions of emotion in law' in Susan A. Bandes and others (eds), *Research Handbook on Law and Emotion* (Edward Elgar 2021) 15.

ก่อให้เกิดความไม่เที่ยงตรงและแน่นอนในทางกฎหมายอันเป็นสาเหตุให้เกิดความแปลกประหลาดหรือลักษณะเฉพาะขึ้นในการบังคับใช้หรือการตีความทางกฎหมาย (Legal idiosyncratic) การประเมินกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมากในการทำความเข้าใจต่อความเชื่อและคุณค่าที่เกิดจากการบังคับกฎหมายผ่านอารมณ์⁵⁵ ดังนั้น การประเมินคุณค่าทางอารมณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับกฎหมายอยู่อย่างสม่ำเสมอ อันจะนำมาสู่ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องในการทำงานทางกฎหมายหรือนิติศาสตร์ได้ ซึ่งแนวความคิดทางอารมณ์สามารถตรวจสอบด้วยกระบวนการเชิงประจักษ์ผ่านการสังเกตของมนุษย์ ประสบการณ์ของมนุษย์

กระบวนการสร้างอารมณ์ให้ชอบด้วยกฎหมาย (The Legalization of emotion) เป็นกระบวนการที่สามารถเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้ กล่าวคือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางด้านอารมณ์เพื่อควบคุมการกำหนดวิถีชีวิต การสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนผ่านการทำสัญญา การสร้างความสัมพันธ์ทางครอบครัวที่มีอารมณ์อันเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมและปัจเจกบุคคลผ่านโครงสร้างของสังคม เช่น สัญญาเป็นรูปแบบของวาทกรรมของความผูกพันของปัจเจกบุคคล โดยทนายความมีหน้าที่ในการยกร่างสัญญาเพื่อกำหนดและควบคุมกฎเกณฑ์ในทางอารมณ์และควบคุมพฤติกรรมของลูกค้าของตนเอง ดังนั้น ทนายความจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนหนึ่งคู่มือในการขัดเกลาอารมณ์ในทางสังคมเพื่อสร้างวัฒนธรรมทางอารมณ์รูปแบบหนึ่งขึ้นมา ตัวอย่างเช่น การกำหนดและควบคุมอารมณ์โดยการกำหนดความหมายของสถานการณ์หนึ่ง ๆ ขึ้นมา⁵⁶ การเตรียมลูกความในการขึ้นศาล การเตรียมการเพื่อการว่าความ การกำหนดบทบาทของลูกความต่อหน้าองค์กรคณะผู้พิพากษา เป็นต้น

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอารมณ์ในกฎหมายได้รับความสนใจทั้งในระบบการศึกษานิติศาสตร์และการวิจัยทางวิชาการนิติศาสตร์ ทั้งนี้ นิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมสามารถอธิบายผ่านมุมมองทางด้านการวิจัยได้ทั้งสิ้น 6 มุมมอง อันได้แก่ การศึกษาโดยใช้อารมณ์เป็นศูนย์กลาง (Emotional-centric) การศึกษาโดยใช้ปรากฏการณ์ทางด้านอารมณ์ (Emotional phenomena) ทฤษฎีทางอารมณ์ (Emotional theory) หลักการทางกฎหมาย (Legal doctrine) ทฤษฎีทางกฎหมาย (Legal theory) และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย (Legal actor)⁵⁷ เป็นต้น และความยุ่งยากของอารมณ์ในเชื้อเชิญเข้ามาสู่การศึกษาวิจัยทางนิติศาสตร์คือ ประเด็นด้านความอ่อนไหวในการศึกษา ซึ่งมีความต้องการวิธีวิทยาที่มีความเฉพาะเจาะจง การกำหนดขอบเขตการศึกษาที่มีความชัดเจน การกำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ ความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการศึกษา กล่าวโดยสรุป การศึกษาวิจัยทางนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมมีความจำเป็นที่จะต้องค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงวิธีวิทยาในการวิจัยจากงานวิจัยนิติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อเพิ่มทางเลือกอย่างค่อยเป็นค่อยไปให้วงการนิติศาสตร์

⁵⁵ ibid 16.

⁵⁶ Hillary L. Berk, 'The Legalization of Emotion: Managing Risk by Managing Feelings in Contracts for Surrogate Labour' (2015) 49 Law and Society Review 143, 143-150.

⁵⁷ Leif Dahlberg, 'Emotional Tropes in the Courtroom: On Representation of Affect and Emotion in Legal Court Proceedings' (2009) 3 Law and Humanities 175, 177.

นอกจากนี้แล้ว งานศึกษาของ Julia Haenni⁵⁸ ได้อธิบายความสำคัญระหว่างอารมณ์และกฎหมายไว้อย่างน่าสนใจผ่านงานปรัชญาของ Immanuel Kant ผ่านปรัชญาว่าด้วยปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological approaches) และญาณวิทยาแบบคานท์ (Kantian epistemology) ซึ่งวิธีวิทยาทั้งสองแสดงให้เห็นถึงบทบาทของอารมณ์ของผู้คนในการประยุกต์ใช้กฎหมาย กล่าวคือ ปรากฏการณ์วิทยาอันส่งผลสำคัญอย่างยิ่งต่อการบังคับใช้กฎหมายและการพิจารณาพิพากษาคดี และญาณวิทยาแบบคานท์ได้ชี้ประเด็นไปที่ปรัชญาวิเคราะห์ของการรับรู้ การรับรู้ตามความหมายคานท์นั้นหมายความว่าความถึงอารมณ์ที่แต่ละคนใช้ในการประเมินสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในชีวิตประจำวัน อันส่งผลโดยตรงต่อการเลือกที่จะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย หากพิจารณาการรับรู้ดังกล่าวภายใต้เงื่อนไขของความยุติธรรมอันจะส่งผลต่อการรับรู้ความยุติธรรมและการตีความกฎหมายในที่สุด ดังนั้น อารมณ์แห่งความยุติธรรมเกิดจากการตีความกฎหมายซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปแต่ละคน เพราะว่าความรู้สึกแห่งความยุติธรรมนั้นจะเกิดจากการรับรู้ข้อมูลซึ่งประกอบกับความรู้สึกภายในของแต่ละคน

ทั้งนี้ งานของ Julia Haenni พยายามตอบคำถามสำคัญ ได้แก่ ความรู้สึกภายในเกี่ยวกับความยุติธรรมและปรากฏการณ์ของอารมณ์ส่งผลต่อการบังคับใช้กฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ การสร้างวิธีวิทยาในการทำความเข้าใจกฎหมายถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ทางอารมณ์และดำเนินการผ่านประสบการณ์ก่อน (Prior experience) ของแต่ละคน⁵⁹ และหากใช้ปรากฏการณ์วิทยาในการประเมินคุณค่าของคำพิพากษา จะพบว่า ปัจจัยที่สำคัญของการตัดสินคดีหรือคำพิพากษาไม่ได้เป็นเพียงการบังคับใช้บทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการปะทะประสานกันระหว่างปัจจัยทางด้านเหตุผลและปัจจัยทางด้านอารมณ์ที่เกิดจากจริยธรรมที่อยู่ภายใน รวมถึงหลักการและเหตุผลของคำพิพากษาที่มีมาก่อน

หากพิจารณาอารมณ์ศึกษากับการศึกษาทางนิติปรัชญาโดยเฉพาะปรัชญาว่าด้วยการศึกษากฎหมายอาญา ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากงานศึกษาชิ้นสำคัญของ Martha Craven Nussbaum ที่เขียนร่วมกับ Dan M. Kahan โดยแสดงให้เห็นการพัฒนาแนวความคิดสำคัญสองอย่างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายอาญาที่สืบเนื่องจากอารมณ์ของมนุษย์⁶⁰ และงานของ Martha Craven Nussbaum อีกจำนวนหนึ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของศึกษาปรัชญาของอารมณ์ เช่น ความรัก (Love)⁶¹ ความต้องการ (Desire)⁶² ความโชค

⁵⁸ Julia Haenni, 'Emotion and Law: How Pre-rational Cognition Influences Judgment' (2012) 13 German Law Journal 369, 369-370.

⁵⁹ ibid 379-380.

⁶⁰ Dan M. Kahan and Martha C. Nussbaum, 'Two Conceptions of Emotion in Criminal Law' (1996) 96 Columbia Law Review 269, 269-374.

⁶¹ Martha C. Nussbaum (n 6) 1-23.

⁶² Martha C. Nussbaum (n 8) 1-5.

(Luck)⁶³ ความเศร้าโศก (Grief)⁶⁴ ความกรุณา (Compassion)⁶⁵ ความละอาย (Shame)⁶⁶ ความกลัว (Fear)⁶⁷ เป็นต้น

นอกจากนี้ การพัฒนางานศึกษาทางด้านอารมณ์ของ Martha Craven Nussbaum ได้พัฒนาความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างกฎหมายกับความละอาย (Shame) ทั้งนี้ การอธิบายความสัมพันธ์กับความละอายในบริบททางกฎหมาย เรื่องการอธิบายพลังของความละอายที่ส่งผลต่อการกระทำต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์ และความอับอายดังกล่าวได้กำกับพฤติกรรมของมนุษย์สำหรับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน และความละอายแสดงบทบาทที่สำคัญในกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การกระทำที่ผิดกฎหมาย ผลจากการกระทำที่ผิดกฎหมายและบทลงโทษที่เป็นผลลัพธ์ในการลงโทษตามกฎหมาย เหนือเช่นการลงโทษตามกฎหมายอาญาและการสร้างความกลัวในบทลงโทษจากกฎหมายอาญา⁶⁸ พร้อมทั้งความน่าขยะแขยง (Disgust) ของบทลงโทษที่เกิดจากการกระทำผิดทางอาญาและความโกรธของเหยื่อ (Anger) ที่เกิดจากการกระทำของอาชญากร⁶⁹ เป็นต้น

ทั้งนี้ ความสำคัญของอารมณ์ในการตัดสินคุณค่าของมนุษย์ คือ อารมณ์เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่ไร้เหตุผล อารมณ์เป็นเครื่องมือในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก⁷⁰ กล่าวคือ อารมณ์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมของมนุษย์ ตัวอย่างที่สำคัญ ได้แก่ การที่มนุษย์เผชิญกับอารมณ์ที่หลากหลายในสังคมได้อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์และประสบการณ์ส่วนบุคคลรวมถึงบรรทัดฐานทางสังคม ตัวอย่างเช่น ความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เกิดมาจากการสูญเสียพ่อแม่ และอารมณ์เศร้าโศกเป็นสิ่งที่มีความเป็นสากล เป็นต้น การประกอบสร้างทางสังคมของอารมณ์จึงเป็นส่วนขยายมาจากส่วนเล็ก ๆ ของปัจเจกชนในสังคม⁷¹ อันได้แก่ ความกรุณา (Compassion) อันหมายถึง ความรู้สึกเจ็บปวดเล็กน้อย ๆ อันเป็นผลมาจากความทุกข์ทรมานของคนอื่น พร้อมทั้งความกรุณายังมีรากฐานมาจากความเต็มเปี่ยมไปด้วยความยุติธรรม (Justly) และความอ้อมแอ้มแห่งความเป็นมนุษย์ (Humanely)⁷² และความกรุณาเชื่อมโยงกับอารมณ์อื่น ๆ อีกเช่น ความเข้าอกเข้าใจ (Empathy) และความเอื้อเฟื้อ (Altruism) เป็นต้น

⁶³ Martha C. Nussbaum (n 9) 1-8.

⁶⁴ Martha C. Nussbaum, *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions* (Cambridge University Press 2001) 139-173.

⁶⁵ *ibid* 297-456.

⁶⁶ Martha C. Nussbaum (n 11) 105-127.

⁶⁷ Martha C. Nussbaum, 'The New Religious Intolerance: Overcoming the Politics of Fear in an Anxious Age' (Harvard University Press 2012) 101-133.

⁶⁸ Nussbaum M.C (n 12) 72-75.

⁶⁹ *ibid* 128-130.

⁷⁰ Martha C. Nussbaum (n 64) 24-25.

⁷¹ *ibid* 140-145.

⁷² *ibid* 304-308.

เมื่อเริ่มพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจกับความกรุณาแล้ว จะพบว่า ความกรุณาจะแตกต่างจากความเข้าใจและเป็นการประกอบสร้างจินตนาการจากความทุกข์ทรมานของคนอื่น กล่าวคือ บุคคลที่มีความเข้าใจคนอื่นจะเป็นบุคคลที่จะสามารถเยียวยาความรู้สึกของคนที่ได้เผชิญกับความทุกข์ทรมาน ตัวอย่างเช่น การที่ลูกขุนจะไม่สามารถเข้าใจประสบการณ์อันเลวร้ายของอาชญากรโดยปราศจากความกรุณา⁷³ เป็นต้น ความเอื้อเฟื้อเป็นอีกอารมณ์ที่สำคัญซึ่ง Martha Craven Nussbaum ได้พัฒนาแนวความคิดขึ้นมาโดยเชื่อมโยงเข้ากับความกรุณา และความกรุณาเป็นอารมณ์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนความเอื้อเฟื้อในอีกทางหนึ่ง⁷⁴

หลักการที่สำคัญที่สุดในเชิงนิติปรัชญา คือ ความยุติธรรม (Justice) ทั้งนี้ Martha Craven Nussbaum ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมและอารมณ์รัก กล่าวคือ ความพยายามอธิบายความรักเชื่อมโยงกับพื้นที่สาธารณะ (Public space) การริเริ่มคำอธิบายจากความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ความรักที่มีต่อมิตรสหาย (The politics of friendship) การเมืองของความรักที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ (Romantic love in public culture) เช่น การแสดงออกซึ่งความรักต่อการแสดงนโยบายสาธารณะของตัวแทนทางการเมืองของตนเอง รูปแบบของความรักในพื้นที่สาธารณะซึ่งส่งผลต่อการลดพฤติกรรมความเห็นแก่ตัวและการเพิ่มความร่วมมือของคนในสังคม⁷⁵

Martha Craven Nussbaum ได้มุ่งมั่นต่อการขยายขอบเขตและพื้นที่ของความรู้นิติปรัชญาแห่งอารมณ์อย่างแข็งขันและกว้างขวางมากขึ้น วิธีการศึกษาเน้นไปที่การศึกษาอารมณ์ในแต่ละยุคของปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นยุคเฮเลนนิสติก การศึกษาอารมณ์ในยุคของนักคิดโรมัน กรีก รวมถึงการศึกษาคุณค่าทางปรัชญาของแนวคิดที่ว่าด้วยอารมณ์สมัยใหม่ขึ้น ผ่านการวิเคราะห์ด้วยอารมณ์และมุมมองแบบสตรีนิยม แสดงให้เห็นความกลุ่มเล็กของการศึกษาที่ได้รับการฝึกฝน เรียนรู้และอบรมผ่านวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ งานศึกษาอารมณ์ในเชิงนิติปรัชญาได้ชี้ให้เห็นคุณค่าของการตีความอารมณ์ที่ปรากฏในกฎหมายที่แตกต่างกันออกไปของเพศสภาพต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม งานศึกษาทางด้านนิติปรัชญาแห่งอารมณ์ในแบบสตรีนิยมของ Martha Craven Nussbaum ยังขาดมุมมองและความสนใจที่จะศึกษาต่อตุลาการและตุลาการศึกษ

5. อารมณ์ กับตุลาการศึกษา

ตุลาการศึกษา (Judicial studies หรือ Study of the judiciaries) เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญมากในการพัฒนาการศึกษานิติศาสตร์ เพราะว่าไม่สามารถปฏิเสธอิทธิพลของวงการตุลาการที่มีต่อการศึกษา

⁷³ Martha C. Nussbaum (n 64) 327-331.

⁷⁴ *ibid* 338-339.

⁷⁵ Martha C. Nussbaum, *Political Emotions: Why Love Matters for Justice* (Harvard University Press 2013) 378-382.

นิติศาสตร์ไปได้เลย ทั้งนี้ ตุลาการศึกษายังเป็นข้อจำกัดของการศึกษานิติศาสตร์ การเข้าถึงข้อมูลภายในของวงการตุลาการดูจะเป็นเรื่องที่ยุ้งยากและมีข้อจำกัดมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในวงการตุลาการหรือกลุ่มผู้พิพากษาที่โลกวิชาการตะวันตก เรียกว่า พฤติกรรมของตุลาการ (Judicial behavior) ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่ายากยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาอารมณ์ที่เกิดในห้องพิจารณาคดีจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในการตั้งต้นสำหรับการศึกษาวินิจฉัยว่าด้วยอารมณ์ในวงการตุลาการและกระบวนการยุติธรรม เพราะว่าการเข้าไปสู่ห้องพิจารณาคดีของทั้งสองฝ่ายทั้งที่เป็นฝ่ายโจทก์และจำเลย จะพบว่าห้องพิจารณาคดีไม่ได้กำหนดตายตัวว่าที่นั่งฝั่งไหนเป็นของโจทก์และที่นั่งฝั่งไหนเป็นของจำเลย และส่วนไหนเป็นที่นั่งของทนายและส่วนไหนเป็นที่นั่งของอัยการ แต่โครงสร้างส่วนหนึ่งที่ชัดเจนที่สุดในห้องพิจารณาคดีคือในส่วนของผู้พิพากษาที่ต้องนั่งในบัลลังก์ส่วนหน้าและในบางประเทศมีการนั่งในตำแหน่งที่สูงกว่าปกติ และส่วนของผู้เข้าฟังการพิจารณาคดีเป็นส่วนที่โดนจำกัดไว้อย่างชัดเจนว่ามีความจำเป็นที่จะต้องนั่งอยู่หลังโต๊ะสืบพยาน⁷⁶ บรรยากาศทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนส่งผลต่ออารมณ์ของทุกคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการพิจารณาคดีไม่มากนักน้อย

จากเหตุผลข้างต้น อารมณ์จึงกลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการวิธีพิจารณาคดีความสมัยใหม่⁷⁷ โดยเฉพาะอารมณ์ศึกษาในกระบวนการตุลาการได้รับการศึกษาขึ้นอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น การศึกษาบริบทของบริเวณศาลและขนาดของศาลที่ส่งผลกระทบต่อสภาพอารมณ์ของบุคคลที่เดินทางมายังศาล หรือขนาดของห้องพิจารณาคดีที่ส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมและสภาพอารมณ์ของกลุ่มคนที่ต้องก้าวย่างเข้าไปในห้องพิจารณาคดี เพราะว่าห้องพิจารณาคดีสร้างขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้น โครงสร้างของห้องจึงมีความแตกต่างไปจากห้องปกติ พร้อมทั้งมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการเข้าไปอยู่ในห้องพิจารณาคดีที่เป็นพิเศษที่แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ปกติที่เราใช้ชีวิตกันอยู่ในสังคม

งานศึกษาของ Neal Feigenson ได้เริ่มคำอธิบายที่น่าสนใจไว้ คือ คำพิพากษาเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งที่เรียกร้องให้เป็นความรับผิดชอบในทางกฎหมาย (Legal responsibility) ทั้งนี้ การตัดสินใจของปัจเจกชนเกิดจากผลผลิตของมนุษย์ในสองส่วนที่สำคัญด้วยกัน ได้แก่ ระบบการรับรู้ (Cognitive system) และระบบการไตร่ตรอง (Reflexive system) โดยที่ทั้งสองระบบทำงานดังต่อไปนี้ กล่าวคือ ระบบการรับรู้จะทำงานแบบอัตโนมัติ ไม่มีความพยายามใด ๆ และส่งผลกระทบอย่างมหาศาล และระบบการไตร่ตรองเป็นระบบที่สามารถควบคุมได้ เต็มไปด้วยความพยายาม และมีการให้เหตุผลในเชิงบรรทัดฐาน ดังนั้น คำพิพากษาในทางกฎหมาย

⁷⁶ Leif Dahlberg (n 57) 181-182.

⁷⁷ ibid 175.

ก็ไม่เป็นข้อยกเว้นสำหรับความคิดของมนุษย์ทั้งสองระบบในการตัดสินและประเมินคุณค่า⁷⁸ หากแต่อารมณ์ของผู้คนส่งผลกระทบต่อตัดสินคดีหรือคำพิพากษาหรือไม่

นอกจากนี้ Neal Feigenson ได้ศึกษาอารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อห้องพิจารณาคดี เพราะว่าการที่บุคคลเดินทางมายังห้องพิจารณาคดีก่อให้เกิดอารมณ์ที่ผสมผสานเต็มไปหมด ได้แก่ ความกังวล (Anxiety) ความกดดัน (Stress) ตัวอย่างเช่น การปรากฏตัวของทนายความในการฆ่าคนตาย การเผชิญหน้าระหว่างจำเลยและครอบครัวของเหยื่อผู้ตาย อารมณ์ที่ตอบสนองจากผู้พิพากษาและการตอบสนองจากคณะลูกขุน การเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในศาลอีกครั้ง การฆ่าซ้ำแล้วซ้ำอีกผ่านเรื่องเล่าในห้องพิจารณาคดี พยานและหลักฐานของการฆ่าเหยื่อ⁷⁹ เป็นต้น ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดอารมณ์ขึ้นได้ในห้องพิจารณาคดี แต่การเฝ้าสังเกตอารมณ์ที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการศึกษาอย่างชัดเจนเท่าที่ควร

การศึกษารุ่นนี้ได้บทสรุปที่สำคัญทั้งสิ้น 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก กล่าวคือ อารมณ์และความรู้สึกเป็นแหล่งที่มาของและส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพิพากษาคดีไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอคติในการพิพากษาคดี การประเมินพยานหลักฐานที่เต็มไปด้วยความรู้สึก อารมณ์ที่ตอบสนองต่อคดีที่มีความแตกต่างกันไปทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนและความซับซ้อนในการพิจารณาพิพากษาคดี ประการที่สอง อารมณ์ของผู้ตัดสินคดีหรือความรู้สึกของผู้พิพากษาส่งผลโดยตรงต่อคำพิพากษา โดยมีเงื่อนไขและความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและลักษณะของคดีเป็นสำคัญ รวมถึงการนำเอาอารมณ์มาเป็นมาตรฐานในการพิพากษาคดี และประการสุดท้าย ระบบกฎหมายพยายามจะจำกัดการใช้อารมณ์ในการพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อให้คำพิพากษาเกิดจากกระบวนการแห่งความเป็นเหตุเป็นผลที่แท้จริง แต่ก็ไม่สามารถนำเอาอารมณ์แห่งการตัดสินและอคติบางอย่างในการเลือกใช้กฎหมายออกจากตุลาการหรือผู้พิพากษาได้ ดังนั้น การลดอิทธิพลของอารมณ์ที่มีผลต่อคำพิพากษาสามารถทำได้ด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดในการรับคดีหรือการรับคำฟ้อง รวมถึงการออกคู่มือในการกำหนดและจำกัดการใช้อารมณ์ในการพิจารณาพิพากษาคดี⁸⁰ เป็นต้น

งานของ Terry A. Maroney ได้อ้างถึงงานชิ้นสำคัญของ Thomas Hobbes เรื่อง Leviathan โดยกล่าวถึงการเป็นผู้พิพากษาที่ดีว่าต้องเป็นกลุ่มที่บุคคลที่ปราศจากความเกลียดชัง ปราศจากความหวาดกลัว ปราศจากความรักและปราศจากความเมตตา ทั้งนี้ Terry A. Maroney ได้โต้แย้งว่าในความเป็นจริงแล้วผู้พิพากษาที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างสูง และต้องระมัดระวังซึ่งการแสดงออกทางอารมณ์อย่างยั้งเพื่อแสดงความเคารพต่ออาชีพผู้พิพากษาเอง พร้อมทั้งความแม่นยำกลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่สำคัญที่จะเป็นเครื่องชี้วัดว่าการนำอารมณ์และความรู้สึกมาร่วมเข้ามาสู่กฎหมายเป็นสิ่งที่สามารถทำได้อย่างเหมาะสม⁸¹

⁷⁸ Neal Feigenson, 'Emotional Influences on Judgments of Legal Blame: How They Happen, Whether They Should, and What to Do About It' in Brian H. Bornstein and Richard L. Wiener (eds), *Emotion and the Law: Psychological Perspectives* (Springer 2010) 45.

⁷⁹ *ibid* 55-56.

⁸⁰ *ibid* 89-90.

⁸¹ Terry A. Maroney (n 54) 19-20.

การศึกษาอารมณ์ของผู้พิพากษาหรือเรียกว่า “พิพากษารมณ์” (Judicial emotions)⁸² เป็นสิ่งที่สามารถพบเจอได้ตลอดเวลาในชั้นของการพิจารณาคดี พร้อมทั้งวิธีในการศึกษาเชิงประจักษ์ที่มีความชัดเจนมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไรและใครที่นำเอาอารมณ์มาเกี่ยวข้องกับคำพิพากษาดูเหมือนเป็นคำถามที่อยากต่อการหาคำตอบในวงการตุลาการ และความพยายามในการตอบคำถามทั้งสองประการนี้ คำตอบที่จะได้ว่าอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับเมื่อไรนั้น ห้องพิพากษาคดีหรือห้องพิจารณาคดีน่าจะเป็นคำตอบที่เหมาะสมและเป็นไปได้สำหรับการศึกษาเชิงประจักษ์ เถกเช่นเดียวกัน หากพิจารณาหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่าใครเป็นคนหรือกลุ่มคนที่น่าพาเอาอารมณ์เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการพิพากษาคดี คำตอบที่น่าจะเป็นองค์คณะผู้พิพากษา คณะลูกขุน หรือพยานบุคคล⁸³ เป็นต้น

นอกจากประจักษ์พยานที่ได้อธิบายในข้างต้นแล้ว ประเด็นเรื่องชายขอบของสังคมจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจซึ่งความสำคัญในเรื่องอารมณ์ในห้องพิจารณาคดีหรือกระบวนการพิจารณาคดีได้ เช่น ประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ คนกลุ่มน้อยหรือชนกลุ่มน้อย เรื่องเพศและเรื่องเพศสภาวะ ประเด็นทางชนชั้นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเศรษฐกิจและประเด็นทางสังคม เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นเรื่องเล่าในศาลที่นำมาสู่การอธิบายหรือบรรยายผ่านอารมณ์และความรู้สึกระหว่างการพิจารณาคดี⁸⁴ แต่การศึกษาเรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าที่ควรในการศึกษาวิจัย การทำวิจัยเรื่องราวและเรื่องเล่าของอารมณ์เหล่านี้ในกระบวนการพิจารณาคดีอันจะนำมาเพื่อพิสูจน์ว่าเรื่องเล่าแห่งอารมณ์เหล่านี้ส่งผลต่อการพิพากษาคดีหรือไม่ อย่างไร และงานศึกษาเช่นนี้ควรเพิ่มขึ้นในฐานะของการพัฒนางานที่ต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์มากยิ่งขึ้น

หลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีทางกฎหมายไม่ได้เปิดพื้นที่ให้กับคำอธิบายทางด้านอารมณ์ไว้เท่าที่ควร เพราะวาทะฐานของการสร้างคำพิพากษา หรือวาทะฐานและธรรมเนียมในการเขียนอธิบายคำพิพากษาเป็นสิ่งที่ย้ำให้เห็นเพียงเห็นผลและความไร้อคติ ผู้พิพากษาที่ทำงานได้อย่างมีมาตรฐานจะทำหน้าที่ในการตัดสินและพิพากษาคดีโดยปราศจากอารมณ์ รวมถึงการไม่คำนึงถึงพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เช่น พยานหลักฐานในรูปแบบสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยอารมณ์ วิดีโอบันทึกภาพและเสียง⁸⁵ เป็นต้น รวมถึงการ

⁸² งานชิ้นนี้มีการแปลภาษาไทยที่สอดคล้องกับงานของกฤษณ์พร โสมณวัตรและสายชล สัตยานุรักษ์, ‘พิพากษารมณ์: ระบอบกฎหมายแห่งความรู้สึกสำนึกของชนชั้นกลางไทย’ (หนังสือประมวลบทความในการประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติหัวข้อ ‘จินตนาการใหม่ ภูมิทัศน์นิติศาสตร์ไทย’ ณ โรงแรมฟูรามา จังหวัดเชียงใหม่, 20 พฤศจิกายน 2563) 12-24. โดยคำว่า “พิพากษารมณ์” มีความพ้องกันในภาษาไทย แต่หากพิจารณาที่ไปที่มาในภาษาอังกฤษแล้วอาจจะเห็นความแตกต่างของการใช้คำบ้างเล็กน้อย เนื่องจากในบทความชิ้นนี้ใช้คำว่า พินากษารมณ์ตามคำภาษาอังกฤษคือ Judicial emotions แต่หากพิจารณาพิพากษารมณ์ของกฤษณ์พรและสายชลจะพบว่า มาจากภาษาอังกฤษคำว่า Judicialization of emotion ทั้งนี้ Judicial emotions ในงานชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นการใช้อารมณ์และการตัดทอนอารมณ์ของการพิพากษาและคำพิพากษา ซึ่งมีความแตกต่างเล็กน้อยจากการประกอบสร้างอารมณ์ซึ่งเกิดจากการพัฒนาการอ่านคำพิพากษาฎีกาของไทยจำนวนมากอันเป็นส่วนที่ถูกกละเลยในงานเขียนนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมชิ้นนี้

⁸³ Brian H. Bornstein and Richard L. Wiener (n 19) 3.

⁸⁴ Leif Dahlberg (n 57) 191.

⁸⁵ Neal Feigenson (n 78) 63-64.

ถ่ายทอดเรื่องตลกในห้องพิจารณาคดีเป็นส่วนหนึ่งที่น่าสนใจของผู้พิพากษา คณะลูกขุนและทนายความ ห่างออกไปจากประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง⁸⁶ ดังนั้น จะเห็นการปะทะสังสรรค์ของอารมณ์ จำนวนมากในห้องพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีโดยตรงและหันเหความสนใจของผู้คนที่อยู่ในศาลไปจาก ข้อเท็จจริงในคดี

อนาคตของการศึกษาอารมณ์ในกฎหมายสามารถศึกษาได้ในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบในบริบททาง ประวัติศาสตร์ของศาล ระบบของศาล การปฏิบัติของฝ่ายตุลาการ (Judicial practice)⁸⁷ ซึ่งทำให้เกิดข้อ ค้นพบ และนำข้อค้นพบนั้นมาอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงการตุลาการ รวมถึงการนำเอาอารมณ์ มากำหนดกฎเกณฑ์และสร้างโครงสร้างความยุติธรรมขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ การนำวิธีการศึกษาในเชิงชาติพันธุ์ วรรณา (Ethnography) เพื่อทำการศึกษาประเด็นอารมณ์ที่โดยใช้ห้องพิจารณาคดี⁸⁸ รวมถึงการพิจารณา บทบาทของผู้ฟังในห้องพิจารณาคดีในฐานะของผู้ชมละคร จะพบว่า บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในคดีจะ เป็นผู้แสดงอันยิ่งใหญ่ในโรงละครแห่งหนึ่ง (Theatre)⁸⁹ อันจะส่งผลสำคัญอย่างยิ่งที่จะพิสูจน์ว่าอารมณ์ส่งผล อย่างไรต่อคำพิพากษา หรือเพื่อเป็นการสรุปว่าเรื่องเล่าแห่งอารมณ์ในห้องพิจารณาคดีจะเป็นหนทางการ เยียวยาผู้พิพากษาในคดีทางหนึ่งก็ได้ ดังนั้น หากสรุปการศึกษากระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้นในห้องพิจารณาคดีไม่ว่า จะเป็นผู้พิพากษา โจทก์ จำเลย และบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ฟังหรือผู้ชมการแสดงบทบาท ของละครทางกฎหมายเท่านั้น (Legal drama in the courtroom)⁹⁰ อันเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการ พิจารณาคดีทางกฎหมายตามกฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการหลังสมัยใหม่จำนวนหนึ่งได้พยายามเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขต่อการศึกษาประเด็น ด้านอารมณ์ต่อวงการตุลาการศึกษาไว้ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพิจารณาคดีหรือกระบวนการ ทางกฎหมายทั้งหมด เพื่อให้กระบวนการต่าง ๆ สามารถปรับตัวให้เข้าสภาพความเป็นจริงในสังคม และเพื่อทำ ความเข้าใจของวงการตุลาการเองเช่นกัน ทั้งนี้ การนำมุมมองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจวงการ ตุลาการที่มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสำนักสังคมนิยมทางกฎหมาย (The legal realist school) สำนักการศึกษา กฎหมายเชิงวิพากษ์ (The critical legal school) สำนักนิเตอร์รณปริวรรตศาสตร์ (The legal hermeneutics' school) เพื่อเพิ่มเติมการอธิบายและการทำความเข้าใจต่อวาทกรรมทางกฎหมาย (Legal discourse) การให้ ความสนใจต่อการนำเรื่องเล่าเข้ามาสู่กระบวนการพิจารณาคดี (The role of narrative in the legal process) การศึกษาพฤติกรรมของผู้พิพากษาที่ส่งผลต่อกระบวนการพิจารณาและคำพิพากษา (Judicial

⁸⁶ Leif Dahlberg (n 57) 193.

⁸⁷ Merridee L. Bailey and Kimberley-Joy Knight (n 25) 128.

⁸⁸ Leif Dahlberg (n 57) 191.

⁸⁹ ibid 195.

⁹⁰ ibid 195-198.

behavior) ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ข้างต้นล้วนแล้วแต่จะส่งผลสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการปฏิบัติ และวิธีพิจารณาคดีในกระบวนการยุติธรรม⁹¹

หากพิจารณาจากหลักการด้านอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) จะพบว่า การทำให้มนุษย์รู้สึกว่าได้ได้รับความยุติธรรมนั้นเกิดขึ้นมาจากการที่มนุษย์คนหนึ่งได้รับการปกป้อง โดยเฉพาะการได้รับการปกป้องจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจนก่อให้เกิดความรู้สึกพอใจจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมนั้น⁹² การสร้างพื้นที่และคำอธิบายทางกฎหมายในฐานะของการสร้างหลักการและกระบวนการแห่งความสมเหตุสมผล คือ การสร้างความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานและการคำนวณประโยชน์ในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายให้เป็นไปตามหลักการแห่งความยุติธรรม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างข้อเท็จจริงและความเป็นหนึ่งเดียวในการตีความและบังคับใช้กฎหมายซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการได้รับการยอมรับในคำพิพากษา⁹³ รวมถึงการจำกัดอารรถณที่ตามมาเนื่องจากการตัดสินคดีเหล่านั้น

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอารรถณกับกระบวนการตุลาการดูเหมือนจะเป็นข้อจำกัดอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพฤติกรรมของตุลาการ และอารรถณที่ปรากฏอยู่ในห้องพิจารณาคดี ดังนั้น วิธีวิทยาที่จะสามารถอธิบายและชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในโลกของตุลาการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการพิสูจน์ว่ากระบวนการตุลาการมีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง หากไม่เป็นเช่นนั้นแล้วมีเงื่อนไขหรือปัจจัยอื่นใดอีกที่จะต้องนำมารวมคิดหรือพิจารณาร่วมกับการพิพากษาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมตามกฎหมาย

6. อารรถณในการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศ

หากพิจารณาการศึกษาอารรถณในกฎหมายระหว่างประเทศไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการศึกษาการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เลย เพราะว่ากฎหมายระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้น การศึกษาอารรถณเริ่มมาจากการศึกษาในฐานะของวิธีวิทยาในสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและขยายความสนใจและวิธีวิทยามาสู่สาขาวิชากฎหมายระหว่างประเทศ

⁹¹ นักวิชาการที่เป็นรากฐานแนวคิดที่สำคัญต่อแนวความคิดต่าง ๆ ในวงการตุลาการศึกษาคือ Hans-Georg Gadamer. (1960). *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Akademie.; Roberto Unger. (1975). *Knowledge and Politics*. Free Press.; Ronald W. Dworkin. (1986). *Law's Empire*. Hart Publishing; Robert Burns. (1995). *A Theory of the Trial*. Princeton University Press.; Bruno Latour. (2002). *La fabrique du droit. Une ethnographie du Conseil d'Etat*. Editions Découverte.; Paul Ricoeur. (2005). *Le Juste, la justice et son échec*. Editions L'Herne.

⁹² Martha C. Nussbaum (n 11) 278-279.

⁹³ Lief Dahlberg (n 57) 200.

การศึกษาอารมณ์เป็นสิ่งที่เริ่มได้รับความสนใจในการทำวิจัยในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการทัศน์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างไม่มีวันหวนกลับ อารมณ์กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคหลังสมัยใหม่ ได้แก่ การศึกษาความกลัวในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Fear in international relations) ความเห็นใจซึ่งกันและกันในการสร้างแนวความคิดเสรีนิยมใหม่ (Mutual sympathy in neoliberalism) ความภูมิใจในการได้รับการยอมรับในการดำเนินกิจการระหว่างประเทศ (International pride in international affair) การสร้างมิตรภาพในความขัดแย้งระหว่างประเทศ (Friendship in international conflict) การสร้างความเกลียดชังในสงครามกลางเมือง (Hatred in civil war) เป็นต้น⁹⁴

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการศึกษาอารมณ์ในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ การไม่ได้รับการยอมรับและความไม่ชอบธรรมในเชิงวิธีวิทยาและกระบวนการในการศึกษาที่เป็นปัญหามาอย่างยาวนาน จนกระทั่งอารมณ์กลายเป็นส่วนหนึ่งและสำคัญมากในการเมืองโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงการนำอารมณ์เข้ามามีส่วนในการสร้างประเด็นข้อถกเถียงในแวดวงวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ พร้อมทั้งการนำอารมณ์มาเป็นศูนย์กลางในการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศ การสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์และตัดสินใจทางการเมืองระหว่างประเทศที่เรียกว่า จิตวิทยาการเมืองระหว่างประเทศวิเคราะห์ (International political-psychological analysis) ซึ่งทำให้การศึกษาด้านการเมืองระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบดั้งเดิมโดนลดทอนคุณค่าและความสำคัญลงไป⁹⁵

อารมณ์เป็นแนวความคิดในการวิเคราะห์หรือหน่วยในการวิเคราะห์ในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันถือได้ว่าเป็นการสร้างทั้งความท้าทายและความสับสนในทางทฤษฎีและการปฏิบัติอย่างมาก ทั้งนี้ อารมณ์สามารถแบ่งแยกย่อยเป็นหน่วยในการศึกษาได้เป็นผลกระทบ (Affect) อารมณ์ (Emotion) และความรู้สึก (Feeling)⁹⁶ อันเป็นการศึกษาในรูปแบบที่มีความอ่อนไหวค่อนข้างมากและไม่ได้รับการยอมรับในเรื่องความชอบธรรมและคุณค่าของวิธีวิทยาในการศึกษาสังคมศาสตร์ นอกจากนี้ ความทับซ้อนที่เป็นเรื่องยุ่งยากอีกประการหนึ่ง คือ การทับซ้อนในเรื่องความหมายและขอบเขตของคำที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา อันได้แก่ อารมณ์ (Emotions) กิเลสตัณหา (Passions) ความรู้สึก (Feelings) และสภาพอารมณ์ (Sentiments) ทั้งในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ⁹⁷

การวิเคราะห์วาทกรรมทางอารมณ์ (Emotional discourse analysis) ซึ่งเป็นหน่วยในการวิเคราะห์คำประกาศอย่างเป็นทางการ (Official statements) เอกสารทางกฎหมายไม่ว่าจะเป็นสนธิสัญญา อนุสัญญา ข้อตกลงระหว่างประเทศ เป็นต้น ดังนั้น ภาษาของกฎหมายระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

⁹⁴ Clément M. and Sanger E. (n 28) 3-4.

⁹⁵ ibid 3-4.

⁹⁶ ibid 5.

⁹⁷ Simpson G, 'The Sentimental Life of International Law' (2015) 3 London Review of International Law 3, 5.

ที่แสดงออกทางอารมณ์อย่างชัดเจน ได้แก่ การทำลายล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) การก่อการร้าย (Terrorist) รัฐอันธพาล (Rogue state) นอกกฎหมาย (Outlaw) การทารุณกรรมหมู่ (Massacre) เป็นต้น คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำที่แสดงไปในทางอารมณ์โกรธ ความพยายาม ความเกลียดชัง ซึ่งในเป็นภาษาที่สะท้อนออกมาในทางลบ ส่วนภาษาที่มีความหวัง ได้แก่ สันติภาพ (Peaceful) อิสระภาพ (Freedom) การมีภาวะเหนือมนุษย์ (Hero) ความรับผิดชอบ (Responsible) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนุกสนาน ความรื่นเริง และความเห็นอกเห็นใจในคำเหล่านี้ โดยกรณีของการศึกษาการวิเคราะห์วาทกรรมทางอารมณ์ผ่านการศึกษากฎหมาย การปฏิบัติการทางด้านกระบวนการยุติธรรม และข้อโต้แย้งระหว่างคู่ความในคดี ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวาดกลัว

กรอบการศึกษาอารมณ์ในกฎหมายระหว่างประเทศเป็นการวางรากฐานการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศกับอารมณ์หรือสภาพหรือสภาวะแห่งอารมณ์ คำกล่าวที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจในการศึกษาขอบเขตหรือพรมแดนใหม่ในทางกฎหมายระหว่างประเทศมาจากคำกล่าวของ Phillip Allot ในหนังสือชื่อ Eunomia ที่กล่าวไว้ว่า “พวกเราสร้างโลกมนุษย์ขึ้น รวมถึงสถาบันและกฎเกณฑ์ที่กำกับดูแลมนุษย์ผ่านพลังความคิดของมนุษย์นี้เอง ถ้าพวกเราขบคิดว่าจะเกิดอะไรขึ้น พวกเราก็จะสร้างมันขึ้นมาใหม่ด้วยแนวคิด แบบใหม่”⁹⁸ หากทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น จะพบว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นการแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญทางด้านการใช้ภาษา การเข้าร่วมวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการรวมกลุ่มของผู้คนที่เข้ามาร่วมกันว่า “นักกฎหมายระหว่างประเทศ” โดยมีหน้าที่หลักในการทำให้ภาษากฎหมายระหว่างประเทศสามารถสร้างความรู้สึกที่ดีงามและเจริญอกงามแก่ผู้คนบนโลก ถ้อยคำของกฎหมายระหว่างประเทศสามารถทำให้เราในฐานะของนักกฎหมายระหว่างประเทศได้รับรู้ถึงโลกที่แตกต่างอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน หน้าที่อันสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศคือการสร้างโลกผ่านการใช้ภาษาที่ดีงามกว่าที่เป็นอยู่ อีกนัยหนึ่ง กฎหมายระหว่างประเทศก็สะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ความรู้สึกร่วมกันของคนบนโลก ภาษากฎหมายระหว่างประเทศที่สะท้อนออกถึงความเป็นสากลคืออารมณ์ร่วมกันของกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนและสังคมระหว่างประเทศ⁹⁹

แนวความคิดว่าด้วยกฎหมายระหว่างประเทศมีความสัมพันธ์กับอารมณ์อย่างไรนั้น นักวิชาการกฎหมายระหว่างประเทศได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาเช่นว่านี้ออกเป็น 2 ประการด้วยกัน ประการแรก กล่าวคือ อารมณ์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กฎหมายระหว่างประเทศเกิดความต่างพริ้วและก่ดกร่อนไปสู่จุดที่เสื่อมทรมาน ประการที่สอง กล่าวคือ อารมณ์เป็นส่วนที่หนุนเสริม ให้ข้อมูล ให้คุณค่าและพัฒนากฎหมายให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น พร้อมทั้ง ความสำคัญของบทบาทของอารมณ์ในกฎหมายระหว่างประเทศเริ่มมีมากขึ้นในส่วนของการตัดสินใจในการบัญญัติกฎหมายระหว่างประเทศและการบังคับใช้กฎหมายระหว่าง

⁹⁸ ibid 7.

⁹⁹ ibid 8-11.

ประเทศ¹⁰⁰ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายระหว่างประเทศในยุคหลังสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อน ความยุ่งยากและต้องการกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมายระหว่างประเทศที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาตัวอย่างงานศึกษาทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศ จะพบ อารมณ์ที่ได้รับการศึกษาจำนวนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ความเอื้อเฟื้อ ความกังวลใจ ความโกรธ ความแค้นและความขุ่นเคือง อคติ เป็นต้น อันได้แก่ งานศึกษาของ Jason Rudall เรื่อง ความเอื้อเฟื้อในทางกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁰¹ ได้เสนอคำอธิบายทั่วไปที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับความเอื้อเฟื้อที่ปรากฏหลักทางทฤษฎีการที่แน่นหนาในทางกฎหมายระหว่างประเทศ วิธีการสร้างความเอื้อเฟื้อในกฎหมายระหว่างประเทศ ความร่วมมือ การปกป้องและการพัฒนาเพื่อความเป็นอื่นและคนอื่น ๆ อันเป็นเนื้อหาที่เป็นแก่นแกนและสาระสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศ พร้อมทั้งได้นำเสนอวิธีการสร้างรูปแบบของความเอื้อเฟื้อที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างที่ชัดเจนในงานเขียนของ Jason Rudall ได้เสนอ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเพื่อความเป็นอื่นหรือคนอื่น ๆ (Environmental justice for the other) จะเห็นได้ว่า ความเอื้อเฟื้อเป็นรากฐานที่สำคัญของอารมณ์มนุษย์ และเป็นงานรากฐานทางทฤษฎีที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นคุณค่าของอารมณ์ในการศึกษาโครงสร้างในกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศสะท้อนให้เห็นถึงจุดร่วมกันของอารมณ์ที่ทำงานเพื่อทำความเข้าใจ เพื่อสนับสนุน และเพื่อส่งเสริมกลุ่มคนที่มีความเปราะบางในทางกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกติการะหว่างประเทศ อนุสัญญาทางด้านสิทธิมนุษยชนที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มสตรี เด็ก ผู้พิการ แรงงาน กลุ่มปวงชนชาติพันธุ์ กลุ่มชนเผ่า กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา และกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้น การให้ความสำคัญกับกลุ่มคนดังกล่าวได้แสดงให้เห็นอารมณ์ร่วมกันของกลุ่มคนเหล่านี้ที่ต้องได้รับการปกป้องโดยรัฐ และอารมณ์ที่เป็นจุดยึดโยงกับคนกลุ่มเปราะบางเหล่านี้ ก็คือ ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และความรู้สึกรัก (Affection)¹⁰² ดังนั้น ภาษาแห่งอารมณ์รักเหล่านี้แสดงออกมาให้เห็นถึงคุณค่าของกลุ่มคนต่างๆ ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ด้วยกัน กับรัฐและองค์กรต่าง ๆ ที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนขบวนการสิทธิมนุษยชน

งานศึกษาทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศของนักวิชาการอย่างเช่น Martti Koskeniemi และ Päivi Leino ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า การกระจายตัวของกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นลายลักษณ์อักษร การขยายตัวของศาลระดับระหว่างประเทศ รวมถึงศาลชำนาญพิเศษระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดความกังวลใจในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศขึ้น ถึงแม้เป้าหมายหลักจะไม่ได้อยู่ที่อารมณ์แต่อย่างใด แต่ผลลัพธ์สุดท้ายที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความกังวลใจร่วมกันใน

¹⁰⁰ Popovski V, 'Emotions and International Law' in Ariffin Yohan, Coicaud J-M and Popovski V (eds) *Emotions in International Politics: Beyond Mainstream International Relations* (Cambridge University Press 2016) 185-192.

¹⁰¹ Jason Rudall, *Altruism in International Law* (Cambridge University Press 2021) 17-234.

¹⁰² Simpson G (n 97) 23.

ระดับระหว่างประเทศ หรืออย่างน้อยก็เกิดขึ้นกับนักวิชาการทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁰³ ทั้งนี้ทางออกที่เหมาะสมสำหรับการแก้ไขปัญหาคือการกระจายตัวของแหล่งที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศและตุลาการในทางระหว่างประเทศ ก็คือ การยอมรับโลกพหุนิยมทางกฎหมาย (Legal pluralism)

งานศึกษาของ Josh Pallas¹⁰⁴ เรื่อง อารมณ์ในกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ พบความสำคัญของการอารมณ์ที่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างศาลอาญาระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากสองทศวรรษที่ผ่านนับตั้งแต่มีการตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศขึ้นเพื่อดำเนินคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ อาชญากรรมสงคราม อาชญากรรมการทำลายล้างเผ่าพันธุ์และอาชญากรรมการรุกราน ซึ่งการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาระหว่างประเทศเป็นไปเพื่อนำความยุติธรรมมาสู่ผู้ที่เป็เหยื่อจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา ดังนั้น ศาลอาญาระหว่างประเทศจึงเปิดโอกาสให้แก่อารมณ์ได้ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์กฎหมายอาญาระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่วนของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ เพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional justice) ทั้งนี้ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านนี้จะส่งผลอย่างยิ่งต่อเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจากการก่ออาชญากรรมเหล่านี้

การวิเคราะห์อารมณ์ในทางกฎหมายอาญาระหว่างประเทศเกิดขึ้นเนื่องมาจากความสัมพันธ์อันแนบแน่นของสองสาขาวิชา อันได้แก่ จิตวิทยา (Psychology) และอาชญาวิทยา (Criminology) เพราะว่าความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านมีเป้าหมายที่สำคัญคือการฟื้นฟู เยียวยาผู้เสียหาย นำเอาความปกติกลับสู่สังคมที่แตกสลายมาอย่างยาวนาน ดังนั้น การทำงานทางด้านอารมณ์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านในทางกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ อันได้แก่ อารมณ์โกรธ (Anger) ความอับอาย (Shame) และความขุ่นเคือง (Outrage) เพื่อลดอารมณ์เหล่านี้ในสังคมจนกระทั่งทำให้อารมณ์เหล่านี้หายไปจึงสามารถทำให้สังคมสามารถเดินต่อไปได้

อารมณ์ในกฎหมายระหว่างประเทศได้นำเสนอการทำความเข้าใจกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับการปรับใช้หลักการของกฎหมายอาญาระหว่างประเทศทั้งในห้องพิจารณาคดีของศาลอาญาระหว่างประเทศ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองระหว่างประเทศ รวมทั้งอารมณ์ศึกษาอันส่งผลต่อการทำงานในเชิงการปฏิบัติการของศาลอาญาระหว่างประเทศด้วย เช่น การส่งผลต่อการตีความกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ การส่งผลต่อการนำสืบข้อเท็จจริงและการไต่สวนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในทางกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ เป็นต้น

นอกจากความเกี่ยวข้องอารมณ์ในกฎหมายอาญาระหว่างประเทศแล้ว กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญมากที่ต้องพิจารณาร่วมกับอารมณ์ศึกษา ดังเช่นงานศึกษาของ Naz C. Modirzadeh ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการทำงานของอารมณ์ในการทำสงคราม เพราะว่าทุกครั้งที่มีการ

¹⁰³ Koskeniemi M., and Leino P, 'Fragmentation of International Law? Postmodern Anxieties' (2002) 15 Leiden Journal of International Law 553, 553-556.

¹⁰⁴ Pallas J, 'Emotions in International Criminal Law: Reckoning with the Unknown' in Cullen H., Kastner P. and Richmond S. (eds), *The Politics of International Criminal Law* (Brill 2020) 230-254.

เกิดขึ้นของสงครามส่งผลให้เกิดอารมณ์ร่วมกันบางอย่างของโลกใบนี้ และอารมณ์ดังกล่าวยังเชื่อมต่อกันอย่างรวดเร็วและรุนแรงด้วย งานของ Naz ได้ทำการศึกษาผ่านสงครามเวียดนาม (Vietnam war) และสงครามการก่อการร้าย (War on terrorism) สงครามทั้งสองครั้งก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์ร่วมกันของวิกฤตการณ์ (The sense of crisis) และความต้องการอันเร่งด่วนในการช่วยเหลือ Naz ทำการสรุปว่าสงครามทั้งสองครั้งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมกันคือความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน ความโกรธแค้น ซึ่งคำที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏอย่างชัดเจนในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ¹⁰⁵

นอกจากนี้แล้ว ศาลอาญาระหว่างประเทศมีหน้าที่หลักในการดำเนินการให้เกิดความยุติธรรมขึ้นแก่เหยื่อ ผู้เสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมรุนแรงในทางระหว่างประเทศ ซึ่งกระบวนการในศาลอาญาระหว่างประเทศจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความพึงพอใจและเยียวยาอารมณ์อันขุ่นมัวของเหยื่อและผู้เสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมสงคราม อาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ อาชญากรรมการทำลายล้างเผ่าพันธุ์อันส่งผลกระทบกระเทือนต่ออารมณ์ของมวลมนุษยชาติ ศาลอาญาระหว่างประเทศมีหน้าที่ดำเนินการให้เกิดข้อเท็จจริงอันเป็นที่ประจักษ์ และทำหน้าที่คลี่คลายอารมณ์ของเหยื่อและนำข้อเท็จจริงมาเปิดเผยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับเหยื่อและผู้เสียหายในคดี¹⁰⁶ หากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่งของอารมณ์ จะพบว่า ความน่าขยะแขยงของอาชญากรรมกลายมาเป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบความผิดในการกระทำอาชญากรรมระหว่างประเทศ และความน่าละอายที่เกิดขึ้นจากการกระทำอาชญากรรมกลายมาเป็นเครื่องมือในการลงโทษอาชญากรรมระหว่างประเทศ

งานศึกษาเรื่อง อคติในกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁰⁷ ดูเหมือนหนึ่งจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรมากมายกับอารมณ์ศึกษา แต่เป็นส่วนสำคัญที่เกิดจากความรับรู้และประสบการณ์ก่อนทำให้เกิดอคติขึ้นในระหว่างการประยุกต์ใช้กฎหมายระหว่างประเทศ และอคติเองที่ส่งผลโดยตรงต่อการรับรู้กฎเกณฑ์ในทางระหว่างประเทศ การบังคับใช้หลักเกณฑ์ทางระหว่างประเทศดังกล่าว รวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางตุลาการระหว่างประเทศ และการรับรู้ที่ก่อให้เกิดอคติเองที่ส่งผลแบบอัตโนมัติผ่านอคติในทางสังคม อคติในทางอารมณ์ โดยวิธีการศึกษาผ่านอคติผ่านกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ ภาษาของกฎหมายระหว่างประเทศที่ผ่านการรับรู้ของกลุ่มคนที่หลากหลายเหล่านี้ยังส่งผลโดยตรงต่อการปฏิบัติการของอคติในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศผ่านสถาบันทางกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นรัฐภาคีสมาชิกและปัจเจกบุคคลที่ส่งผลต่อกระบวนการทางกฎหมายระหว่างประเทศ (International legal process)

¹⁰⁵ Modirzadeh N.Z, 'Cut These Words: Passion and International Law of War Scholarship' (2020) 61 Harvard International Law Journal 1, 1-13.

¹⁰⁶ Popovski V. (n 100) 186-192.

¹⁰⁷ Fikfak V., Peat D. and Zee E, 'Bias in International Law' (2022) 23 German Law Journal 272, 281-297.

นอกจากนี้ อิทธิพลที่สำคัญต่อการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศที่สัมพันธ์กับอาณัติศึกษานั้น มาจากงานศึกษาทางนิติปรัชญาของ Martha Craven Nussbaum เฉกเช่นที่ปรากฏในงานของ Anne Saab¹⁰⁸ ที่ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวกระทำในทางกฎหมายระหว่างประเทศที่แสดงออกทางอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไป และกฎหมายระหว่างประเทศจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันได้แก่ กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการป้องกันการก่อการร้าย กฎหมายว่าด้วยการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ กฎหมายสุขภาพโลก กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความปลอดภัยด้านอาหาร เป็นต้น กฎหมายเหล่านี้ล้วนมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์และหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงการเข้าไปนำเอาอารมณ์ของมนุษย์มาส่วนเกี่ยวข้องด้วยเช่นเดียวกัน

กฎเกณฑ์การควบคุมความปลอดภัยทางอาหารระหว่างประเทศที่ก่อกำเนิดมาจากอารมณ์กังวลร่วมกันของคนบนโลก ตัวอย่างเช่น ความกลัวและความกังวลในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยอาหารปลอดภัยในทางระหว่างประเทศ เกิดจากความกังวลในการแพร่กระจายของอาหารไม่ปลอดภัยไปทั่วโลก ส่งผลให้เกิดโรคระบาดอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมและการนำฮอโมนบางชนิดใส่เข้าไปในพืชและสัตว์มากเกินไปอันส่งผลต่อการทำลายระบบความปลอดภัยของอาหารบนโลกใบนี้ ความกังวลดังกล่าวนำมาซึ่งความพยายามในการกำหนดกฎเกณฑ์ ทั้งนี้ กฎเกณฑ์ดังกล่าวทำหน้าที่ในการควบคุมผลิตภัณฑ์อาหารทั้งจากพืชและจากสัตว์ให้เป็นไปตามหลักการและมาตรฐานทางวิทยาศาสตร์ การกำหนดค่าความเสี่ยงของอาหาร การประเมินความเสี่ยงของสารพิษในอาหารเหล่านั้น เป็นต้น พร้อมทั้งกำหนดวิธีการระงับข้อพิพาทไว้ที่องค์การการค้าโลก (World Trade Organization)

กฎหมายสุขภาพระหว่างประเทศมีหน้าที่ในการดำเนินนโยบายระดับโลกเพื่อต่อสู้กับการแพร่กระจายของโรคระบาด โรคติดเชื้อ และโรคต่าง ๆ ตามฤดูกาลและภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโคโรนาไวรัส หรือโควิด 2019 ที่ระบาดและทำลายกิจกรรมอันเป็นปกติของมนุษย์ลงไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ กฎหมายสุขภาพระหว่างประเทศไม่ได้มีอำนาจทางกฎหมายโดยตรงเพื่อตรวจจับเชื้อโรค แต่มีอำนาจในการสร้างระบบสุขภาพและมาตรการเพื่อรองรับการแพร่ระบาดอย่างฉับพลัน อย่างไรก็ตาม อารมณ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดการแพร่ระบาด กล่าวคือ ความอับอายและมลทิน กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการชะลอการแพร่ระบาดของเชื้อโรค เช่น มาตรการที่มีความรุนแรงกระทบถึงอารมณ์ของมนุษย์ อันได้แก่ การห้ามเดินทาง การปิดสถานศึกษา การหยุดดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ การสร้างจุดตรวจหรือหน่วยในการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคอย่างเข้มงวด เป็นต้น จะพบว่า กฎหมายสุขภาพระหว่างประเทศและนโยบายระดับโลกว่าด้วยสุขภาพทำงานได้ด้วยหลักการและข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์แต่ยังต้องการการขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ด้วย เพื่อให้การป้องกันประสบความสำเร็จ

¹⁰⁸ Saab A, 'Emotions and International Law' (2021) 10 European Society of International Law Reflections 1, 1-10.

จากการศึกษาอารมณีกฎหมายระหว่างประเทศ จะพบว่า อารมณีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นพลังขับเคลื่อนและพัฒนาบรรทัดฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ผู้พิพากษาของศาลระหว่างประเทศ และคณะกรรมการต่าง ๆ ในทางระหว่างประเทศยังมีข้อจำกัดในการศึกษาอารมณ์ของกลุ่มคนที่ส่งผลกระทบต่อระหว่างประเทศอยู่พอสมควร

7. บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับอารมณ์ได้รับความสนใจและเริ่มเป็นประเด็นถกเถียงกันในทางวิชาการมาในระยะเวลาหนึ่ง ถึงแม้ว่านักคิดคนสำคัญอย่าง Immanuel Kant จะเสนอการพิจารณาข้อคิดอันสำคัญไว้ว่า อารมณ์เป็นอาการป่วยทางด้านจิตใจของผู้คน (Emotions as illnesses of mind) และอารมณ์ยังทำลายการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลของผู้คนลง อย่างไรก็ตาม อารมณ์เป็นส่วนสำคัญและเป็นแรงขับเคลื่อนมนุษย์ที่เกิดจากธรรมชาติ อารมณ์ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ในขณะที่กฎหมายเป็นหลักในการขับเคลื่อนสังคม การจัดระเบียบแบบแผนของผู้คนในสังคมและการควบคุมจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ จากกรอบของการศึกษาอารมณ์และหน้าที่ของกฎหมายได้ชี้ให้เห็นจุดร่วมกันที่สำคัญ คือ การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์อันมาจากสาเหตุสำคัญก็คือ อารมณ์และกฎหมาย

พฤติกรรมของมนุษย์ได้รับการกำหนดด้วยอารมณ์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม กฎหมายทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของพฤติกรรมมนุษย์ นั้นหมายความว่า กฎหมายได้จำกัดพลังในการขับเคลื่อนของมนุษย์ตามธรรมชาติ เพื่อสนับสนุนพฤติกรรมและความประพฤติที่ได้รับการรับรองว่าสมเหตุสมผลและมีเหตุผล ในขณะเดียวกัน กฎหมายก็จำกัดพฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผลหรือไร้เหตุผลของมนุษย์ จึงนำมาสู่คำถามที่สำคัญอย่างยิ่งว่า อารมณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์กำลังทำลายกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลหรือสมเหตุสมผลหรือไม่ กระบวนการสร้างแบบความคิดว่าด้วยนิติศาสตร์แนวอารมณ์นิยมไม่ได้มุ่งหมายที่จะตอบคำถามนี้แต่อย่างใด แต่ทำเพื่อคลี่คลายให้เห็นถึงวิธีการศึกษาและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่มีอยู่จริงของวงการนิติศาสตร์และวงการอารมณ์ศึกษา

อารมณ์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาและการทำความเข้าใจวงการนิติศาสตร์สมัยใหม่ นอกจากนี้ ความพยายามทำความเข้าใจอารมณ์ผ่านวิธีวิทยาการศึกษาวิทยาศาสตร์จะเป็นสิ่งที่สามารถนับเอาอารมณ์มาเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม และกฎหมายสมัยใหม่อย่างกฎหมายระหว่างประเทศได้ พร้อมทั้งทำความเข้าใจความยุติธรรมในรูปแบบที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์กับกฎหมายภายใน เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกระบวนการยุติธรรมอันมีหลักฐานเชิงประจักษ์อยู่มากพอสมควร เป็นต้น การขยายหน่วยในการศึกษาไปสู่การศึกษากฎหมายภายในฉบับอื่น ๆ หรือสาขาวิชาย่อยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์มีแนวโน้มที่จะมีการศึกษาวิจัยมากขึ้น

การศึกษาอารมณ์ในงานศึกษากฎหมายระหว่างประเทศเปรียบเสมือนการขยายอาณาบริเวณของการศึกษาอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่าง

ประเทศ กฎหมายอาญาระหว่างประเทศ กฎหมายสุขภาพระหว่างประเทศ กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยอาหารปลอดภัย การศึกษาประวัติศาสตร์และปรัชญาของกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น จะพบว่า การศึกษาอารมณ์ในกฎหมายระหว่างประเทศได้ชี้ให้เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนของอารมณ์แบบรวมหมู่ (Collective emotion) หรืออารมณ์สาธารณะ (Public emotions) ที่ส่งผลโดยตรงต่อการศึกษาและวิวัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

นักนิติศาสตร์ควรเริ่มต้นศึกษาอารมณ์ที่ทำงานในกระบวนการต่าง ๆ และปฏิบัติการต่าง ๆ ทางกฎหมายอย่างจริงจัง เพื่อเผยให้เห็นความยุติธรรมที่มีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากความเข้าใจเดิมบนตรรกะแห่งความสมเหตุสมผลและเป็นเหตุเป็นผลตามที่ได้รับการฝึกฝนกันมาอย่างยาวนาน